

Я

Информационно-просветительское издание «Я»

Специальный
выпуск

КРОНА

Харьковская женская организация

Выпуск осуществлен в рамках международного и социального партнерства и областной Программы обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин на 2008—2010 гг.

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
Фонд им. Генриха Белля
Германия, представительство
в Польше www.boell.pl

Харьковский
областной
совет

Харьковская областная
государственная
администрация

Тема выпуска:
**Новые роли
для украинских женщин**

Директор издания
Людмила Гусякова

Редактор
Татьяна Исаева

Редакционная коллегия
Инна Лазарук
Ольга Плахотник

Корректор
Йолиана Страшнюк

Дизайн
Мария Черная

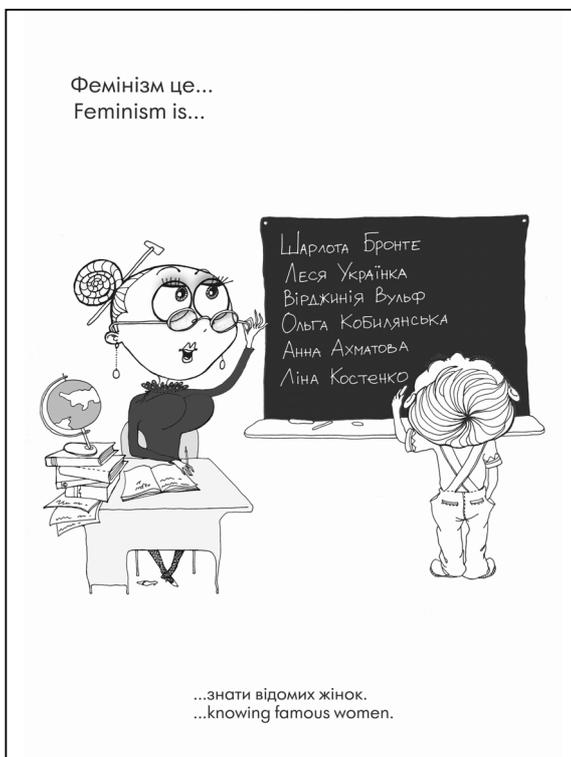
По вопросам размещения статей,
распространения издания
и использования материалов обращаться:
8 (057) 714-35-94, 8 (067) 660-48-81
krona@rider.com.ua, t_isaeva@ukr.net

Чи дійсно сучасна жінка — «слабка стать»?
Чи дійсно гендерна рівність «перешкоджає» жінці залишатися жінкою?
Хто такі феміністки і чого вони добиваються?
Чи мають змінюватися ролі жінок в сучасному світі і яким чином?
Якими повинні бути нові жіночі ролі?
На всі ці та інші запитання намагалися ми знайти відповіді на сторінках цього випуску «Я».

В гостях у «Я» — проект «Фемінізм is...» Смотри́те на с. 17—20

Информационно-просветительское издание «Я» — единственное печатное периодическое некоммерческое издание в Украине по гендерному просвещению

Использование материалов и иллюстраций издания — **только с разрешения редакции или авторов статей.**
Ссылка на издание обязательна

Партнер по распространению журнала «Я» в Харьковской области — управление по делам семьи и молодежи Харьковской областной государственной администрации

Содержание

2

Від редакції:
Які ж вони — жіночі справи?

4

Про жіночу маскуліність
М. Маєрчик

6

Женская профессия: фандрейзер
С. Сененко

8

Женщина в информационных технологиях: профессионал
или морская свинка?
О. Плахотник, Ю. Сорока

12

Відповідальне батьківство та гендерна рівність
Т. Марценюк

14

Реалізація гендерного компоненту в Канадсько-українському
зерновому проєкті «Якість зерна та системи кредитування
сільського господарства в Україні — фаза 2»
Є. Луценко

17

В гостях у «Я» — проєкт «Фемінізм — це...»

21

Картинки и цитаты с форума лидеров

24

Кому нужны войны?
К женщинам всего мира

25

Сильний бік «слабкої» статі
Н. Дубчак

28

Е. И. Рерих о женщине: выдержки из писем

31

Ати-бати, йшли...дівчата, або історичний екскурс щодо
гендерної політики в збройних силах провідних країн світу
І. Андросенко

33

Жіночий рух в Україні
Л. Смоляр

36

Українським жінкам присвячується

Від редакції

Які ж вони — жіночі справи?

Ми живемо в третьому тисячолітті, коли незмінними залишаються тільки постійні зміни, та іноді не усвідомлюємо, що у відношенні до жінок наше суспільство продовжує керуватися правилами, які були сформовані суспільством сотні років тому. Не усвідомлюємо, що тоді, сотні років тому, світом керували чоловіки. Що тоді жінки не мали майже ніяких прав і можливостей. Що колись з'явилися жінки, які назвали себе феміністками і почали крок за кроком виборювати

Україна ще не скоро зможе похвалитися своїми іменами в списках найвпливовіших жінок в сфері бізнесу

в цьому світі «місце під сонцем». Не тільки для себе. Для своїх доньок, для інших жінок. Так жінки відвоювали право голосувати, працювати, отримувати зарплатню, носити штани, водити автомобілі.

І тим не менш, попри всі зміни, що відбуваються у світі, він продовжує залишатися «чоловічим» і «для чоловіків», а у суспільній свідомості продовжують існувати стереотипні уявлення щодо ролей та призначення обох статей.

Дуже часто чуємо, що для жінки — це народити дитину, створити погоду в домі, бути «берегинею домашнього вогнища»...

Майже кожного дня стикаємося з упередженим, сексистським (дискримінаційним) ставленням до жінок як до «слабкої статі», як до «прикраси» чоловічого життя.

Бізнес та політика — справи не жіночі. В цьому переконана більшість посполитих громадян України.

«Навіщо воно тобі?» — запитують близькі і знайомі жінок, які вирішили йти у велику політику або зайнятися бізнесом. І самі ж відповідають на ці запитання: «А жінка в бізнесі та політиці — то вже не жінка... Вона, мабуть, погана мати і дружина. Або дуже любить гроші. Або у неї не склалося особисте життя».

Існує безліч міфів про те, чого це жінка подалася в бізнес або політику, причому серед міфотворців жінок не менше, ніж чоловіків.

Жінка завжди повинна залишатися жінкою — фраза, якою закінчується чимало вітальних промов, тостів, суперечок та дебатів.

Україна ще не скоро зможе похвалитися своїми іменами в списках найвпливовіших жінок в сфері бізнесу. За результатами соціологічних досліджень, за цим показником Україна стоїть приблизно поряд із Камбоджею, Лаосом, Сомалі й Папуа-Новою Гвінеєю.

А ось декілька цифр: більше половини жінок в Україні зайнято у сфері сільськогосподарського виробництва. Це означає, що вони виконують переважно низькокваліфіковану тяжку фізичну роботу по вирощуванню продуктів харчування. Торгівля і послуги — традиційно жіночі сфери — займають друге місце. Бізнесом у промисловості займається 2% жінок.

Жінкам не вистачає стартового капіталу, зв'язків у верхніх ешело-

нах влади — всього того, що мають чоловіки, які розпочинають свій бізнес.

Результати опитувань свідчать: жінки-підприємці вважають, що жінкам дуже важко вижити в світі «чоловічого» бізнесу.

В повній мірі можна стверджувати, що у сфері фінансового бізнесу жінки посідають переважно нижчі і середні позиції і практично ніколи не досягають рівня, де приймаються рішення.

Чоловіки займають непропорційну кількість керівних державних й адміністративних посад і отримують кращу заробітну платню, ніж жінки на тих самих посадах; в той же час жінки в Україні змушені погоджуватися на низькооплачувану роботу або залишатися безробітними.

Українська освіта продовжує надавати рекомендації щодо виховання дівчат і хлопчиків, які сприяють створенню, закріпленню та відтворенню патріархатних стереотипів, що приводить до посилення гендерної асиметрії й ієрархії.

В задачах та вправах, які пропонують вирішувати дітям, хлопчики подорожують, діють, керують, а дівчатам відводять роль Попелюшки й пасажирки. В більшості задач у хлопців більші ресурси і можливості.

Жінці відводиться другорядна роль в інтелектуальній діяльності, зокрема в науці.

В Україні 51–53% жінок отримують вищу освіту, і в той же час серед науковців, що мають наукове звання «академік», тільки 7% жінок.

ЗМІ — друковані періодичні видання, телебачення і особливо реклама — в більшості своїй подають стереотипізовані образи жінок і чоловіків, нав'язуючи моделі бажаної поведінки.

Зображення оголеного жіночого тіла в спокусливих позах використовується для реклами будь-яких товарів: спиртних напоїв, будівельних матеріалів, меблів, техніки і навіть кошків для сміття.

Українські дівчата майже не мають перед очима моделей поведінки успішних жінок, їм нав'язуються ролі щасливої й дбайливої домогосподарки, «берегині» домашнього вогнища, прикраси життя, топ-моделі та зірки. На сторінках газет і журналів важко знайти матеріали, в яких розповідаються історії жінок, які зробили себе самі, а між тим, як подається жіночий і чоловічий успіхи, є величезна різниця. Все це є наслідком тиражування застарілих уявлень та стереотипів.

Чи справедливо це?

Чи дійсно сучасна жінка — «слабка стать»?

Чи дійсно гендерна рівність «перешкоджає» жінці залишатися жінкою?

Хто такі феміністки і чого вони добиваються?

Чи мають змінюватися ролі жінок в сучасному світі і яким чином?

Якими повинні бути нові жіночі ролі?

На всі ці та інші запитання намагалися ми знайти відповіді на сторінках цього випуску «Я». «Я»

Статтю однієї з провідних гендерних дослідниць Оксани Кісь «Жіночі стратегії в українській політиці», присвячену феномену Юлії Тимошенко, читайте <http://www.zgroup.com.ua/article.php?articleid=133>

Хочете дізнатися про гендерну ситуацію в різних країнах? Відвідайте Інтернет-музей гендерної рівності, історії жіночого та гендерного руху http://community.livejournal.com/genderny_museum

Про жіночу маскулінність

В кінці 60-х рр. у гендерній теорії остаточно сформувалася традиція розрізняти, з одного боку, біологічну стать, а з іншого — конструйований гендер. Фемінність розглядалася зазвичай як продовження жіночої статті, а маскулінність — чоловічої. Сьогодні такі спрощені схеми не задовольняють соціологічну думку, вчені говорять про більш множинні, диверсифіковані механізми взаємодії між статтю і гендером.

Джудіт Галберстам, авторка книги «Жіноча маскулінність», стверджує, що «маскулінність не має, не може і не мусить бути зведена до чоловічого тіла і його функцій». Вчена аналізує презентацію жіночої маскулінності в західній гомосексуальній субкультурі і кінематографі за останнє півстоліття і показує, що гендер не є неминучим продовженням однойменної статі.

Зосереджуючи увагу не тільки на нормативних на Заході гендерних презентаціях, але і на ширшому контексті квір-ідентичностей (які виходять за границі так званих «нормативних»), вчена розчіплює зазвичай майже тавтологічну залежність між маскулінністю і мужчиною. Вчена підкреслює, що, не розчепивши цю зв'язку, неможливо вивчити, як сконструйована домінантна маскулінність: «Якщо те, що ми називаємо «домінантною маскулінністю», сприймається як природний зв'язок чоловічості і влади, то інколи, аби описати соціальну структуру маскулінності, не достатньо вивчати чоловіків. Маскулінність чітко проглядається власне як маскулінність, коли і де вона покидає тіло білого чоловіка середнього класу». Численні дослідження, стверджує вчена, які спрямовані на аналіз маскулінності білого чоловіка середнього класу, швидко зміщають свій фокус з аналізу маскулінності на аналіз влади.

Історія жіночої маскулінності, яка дозволяє краще зрозуміти соціальний конструкт домінантної маскулінності і особливості жіночих гендерних презентацій, в Україні не написана. В цьому есе я хотіла б порозміркувати про маскулінність без чоловіка, розглянувши лиш дві, історично різні, інституалізовані, культурні презентації жіночої маскулінності: в стилістиці раннього радянського періоду і в сучасній гомосексуальній субкультурі України.

Маскулінність в жінці зазвичай стигматизувалася, особливо в Західних культурах, сприймалася як вторинна і малоуспішна (це явище аналізує Джудіт Галберстам). В українській традиції, як частині радянської, був історичний період, коли жіноча маскулінність, навпаки, пропагувалася як бажана, успішна, прогресивна, передова, яку заохочували наслідувати. В 20-30-ті рр. маскулінна жінка була поставлена на чолі ієрархії жіночих гендерних презентацій (в якийсь час навіть вище образу жінки-матері) і протиставлялася буржуазній ультра-фемінності, манірній і сексуалізованій, кокетству (котрі в призмах марксистської теорії уособлювали ворожу буржуазну фемінність). Образи маскулінної жінки

уводилися в масовий дискурс різними способами, зокрема через соціальну рекламу, ранньорадянську іконографію і соціалістичну літературу. В опублікованих масовими тиражами поштових картках, соціальній рекламі, художніх текстах, монументальному мистецтві тощо зображалася фізично сильна, рішуча, владна, вольова жінка, де маскулінність передавалася не тільки через позначення жінки чоловічими властивостями (фізичної сили, навіть могуті, впевненості, наполегливості, рвйності), але часто і через пряму зовнішню подібність¹. Жінку було позиціоновано як суб'єкт, як діючу самостійну особу, що своїми руками будує своє майбутнє².

Дуже мускулісті руки, доволі масивне тіло, цілеспрямований впевнений погляд, рішучі рвйні рухи, тло, на якому зображалася жінка (цехи фабрик, фасади великих будинків, індустріальні будівництва тощо), мали творити і передавати ідеї професійної компетентності, зарадності, вправності, самостійності тощо. Виникає питання: коли сучасна феміністична критика звертає увагу на надмірну сексуалізованість, комодифікованість (перетворення на товар), об'єктивізованість жінки в сучасній нам рекламі товарів і розглядає це як наріжну цеглину в утриманні патріархального субординованого положення сучасної жінки, чи значить це, що ранньорадянська реклама, позбавлена основних сучасних вад сексизму, може слугувати взірцем паритетних, гендерно нейтральних або гендерно чуйних рекламних ходів і рекламної політики? А суспільство, де вона утвердилася, — чи може воно вважатися таким, що прямує до гендерної рівності?

Аналіз ранньорадянської політики показав, що ні, не може. Ранньорадянське суспільство залишалося патріархальним, державна політика хоч і заохочувала жіночу емансипацію (стимулювала до здобуття освіти і виходу на виробництво), це однак не призвело до достатнього реструктурування патріархального порядку, вирівнювання гендерних ролей чи навіть, хоч і дивно, зменшення гендерної поляризації. Як відомо, відбулося непропорційне перевантаження жінок, коли на них звалилася подвійна робота: домашня і професійна.

Що ж стосується теорії сексизму в рекламі, то, нам видається, протиріччя зніметься через певне переформулювання її постулатів. Так, основною ознакою сексистської реклами я б назвала не «гламуризацію», «барбізацію», «сексуалізацію» чи «комодифікацію» жінок як таких, а більш загально — сексизмом є вибудова ієрархії гендерних презентацій, де певні гендерні стилі чи образи оцінюються вище, ніж деякі інші, устанавлюються між ними взаємини домінування: престижності і неprestижності, гендерної успішності і маргіальності тощо.

Так, у радянській рекламі гендерний порядок також був побудований ієрархічно. Жіноча маскулінність подавалася як успішна на противагу іншим жіночим гендерним презентаціям, але в першу чергу — на противагу «буржуазній» ко-

кетці [про девіантизацію кокетливості в модерному ранньорадянському просвітницькому дискурсі див. Bernstein 2006]. Ця гендерна ієрархія презентувала водночас і класову: перевагу жінки-пролетарки над іншими класами, які ілюструвалися через образи неграмотних, маргіналізованих або зіпсованих жінок.

Таке переформування сексизму в рекламі дозволить уникнути двох типових вад. По-перше, це дозволить уникнути дискримінації гіпергламурної зовнішності, яка як людська ідентичність також не може бути зневаженою і осудженою. По-друге, це дає можливість розглядати кризу призму теорії сексизму також і чоловічі рекламні образи, де гендерні презентації є так само ієрархічно вибудовані.

Рання радянська політика, схоже, вплинула на формування нормативних конструктів фемінності й маскулітності не тільки в радянський, але і пострадянський час. Ця традиція частково може пояснити сплеск гіперфемінності (гламуру) в маскультурі пострадянських країн. Ребекка Кей відзначила парадокс, що сексистські, з точки зору західної методології, атеїоди (наприклад, уявлення, що «жінка має бути слабкою») сприймаються пострадянськими жінками як прогресивні, новоявлені ознаки гендерної емансипації [Kay 2000]. Вчена так само пов'язує це з тим фактом, що ранні радянські гендерні презентації розвивалися відірвано від індивідуальних виборів. Таким чином, насаджуваний образ жіночої маскулітності, сильної жінки тощо став емблематикою колишньої радянської сірості, а осуджувана гіпергламурність стає ознакою «звільнення» від колишніх шор, розглядається як символ «нових» ліберальних віянь.

Поза сферою досліджень в Україні залишаються стилістика і політика квір-ідентичностей і загалом гомосексуальна субкультура. Жіноча маскулітність в ній представлена найбільш виразно стилістикою буч. Саме слово буч є лексикою гомосексуальної субкультури і позначає гомосексуальну маскулітну жінку, чия маскулітність стилістично підкреслюється, акцентується чи навіть (пер)формується одягом, поведінкою, тілесною моторикою (хода, жести, пози), інколи — сексуальністю; буч воліє бути «активом» і може не давати торкатися власного тіла.

Незважаючи на те, що гомосексуальні культурні презентації стали видимими відносно недавно, вони мають традицію. Можна сказати, що упродовж останніх п'яти років українська квір-спільнота прожила (або навіть проживає) ідеологічний етап, в певному сенсі зіставний з періодом ра-

дикального фемінізму другої хвилі на Заході (70-ті рр.). Радикальні феміністки всіляко докоряли буч-жінкам, що ті намагаються уподібнитися до чоловіків, наслідують їх, аби отримати чоловічі привілеї, що сексуальність буч намагається відтворити гетеросексуальну матрицю (особливо у своїх взаєминах з фемінною жінкою — фем) і тим самим буч зраджують феміністичні звитяги своїх колег. Це мало наслідком (особливо в західноєвропейських країнах 70 рр., але частково теж і в Україні) ескалацію конфлікту між феміністками і тими гомосексуальними жінками, які не змінили буч-стилістики. Разом з тим, велика частина бучів відмовилася від маскулітного перформенсу у своєму стилі, обравши більш м'які стилістичні ходи. Сучасні квір-теоретики більше не вважають жіночу маскулітність бучів способом мімікрії, уподібнення з чоловіками задля отримання їх привілеїв. Тепер це радше сприймається і розглядається як самостійна і рівноцінна з іншими гендерна ідентичність.

В Україні жіночий квір все ще не сформувався в достатньо переконливу для ринку споживачьку групу³. В Києві дотепер нема жіночого гей-клубу, напротиагу кільком чоловічим («Кібер», «Андрогін», «Помада»). Втім, у чоловічих гей-барах організуються «жіночі дні», переважно четверги. З точки зору теми маскулітності особливий інтерес складають перші спроби дрег-кінгу в Києві. Дрег-кінг (drag king) є жіночим мистецьким перформенсом, це відносно нова форма клубної гомосексуальної субкультури в Європі. Дрег-кінг є переодяганням гомосексуальних жінок на чоловіків з імітацією чи навіть гіперболізацією «героїчної маскулітності», «мачо». Такий гендерний перформенс, вважає Джудіт Галберстам, викриває соціально конструйовану природу маскулітності, оголюючи складові її елементи, деконструє її, розвінчує і демістифікує. В Києві дрег-кінг вистави зародилися взимку 2007 р. і все ще перебувають в стані становлення. Кілька вечорів мали значний успіх. Організатори вистав сподіваються на продовження традиції, але вже на серйознішому, більш професійному рівні.

Обираючи для статті тему жіночої маскулітності в культурі, я хотіла показати, що жіночі гендерні презентації не зосереджені в границях фемінності. В культурі періодично виникають різні ніші (дискурси), в які прописуються і під які стилізуються жінки, розігруючи (перформатуючи) своїм тілом і стилем маскулітність. А включення розглядуваних культурних явищ до гендерного аналізу дозволяє відкорегувати чи більш тонко відкалібрувати деякі постулати сучасних теорій. «Я»

¹ Маскулітність жінок в ранньорадянській іконографії була настільки різною, що в 1994 р. Сергій Ліпнев відзняв фільм «Серп і молот», за сюжетом якого Й. Сталін видає наказ упровадити операцію по зміні статі для збільшення чисельності Радянської армії. Експеримент проводять на сілянці Євдокії, яка після операції стає Євдокимом. За сюжетом фільму Євдоким, підтримуваний партією, згодом робить успішну кар'єру, і на одному із партійних з'їздів його спостерігає Віра Мухіна. Вона у пошуку моделі, прообразу постаті робітника в її всесвітньо відомому монументальному комплексі «Робітник і колгоспниця» (1937) зупиняється на Євдокимові. Таким чином, гендерна тема ранньорадянських постерів була продовжена кінематографічними транссексуальними імплікаціями.

² Гендерна критика нерідко осуджувала цю маскулінізацію. Такий підхід, коли він відбувається в рамках гендерного аналізу і сформульований в термінах, мовляв, радянських жінок було позбавлено їх (!) фемінності, хибує протиріччям. Намагаючись говорити про конструктивістську природу гендеру, він насправді есенціалізує його (гендер), нерозривно прив'язуючи до «відповідної» статі.

³ Авторка вдячна Ганні Довгопол, голові організації «Інсайт» за дані про клуби і вистави дрег-кінгу в Києві.

1. Bernstein Frances Le 2006. The Dictatorship of Sex: Lifestyle Advice for the Soviet Masses. — Northern Illinois University Press, 2006.

2. Halberstam, Judith 1998. Female masculinity. — Duke University Press.

3. Kay, Rebecca 2000. Russian Women and Their Organizations, St. Martin's Press.

4. Mayerchuk, Maria, Lutsyshyna, Oksana, 2008. Paper «Female Masculinity and Sexuality in Early Soviet Time: Iconography and Literature (20- 30th of XX century)» presented at «Femininities and Masculinities in Global Context». University of South Florida, Tampa, Florida.

МАРІЯ МАЄРЧИК

кандидат історичних наук, етнолог, співзасновниця ГО «Центр культурно-антропологічних студій». В сферу наукових інтересів входить широке коло питань традиційної і сучасних міських культур України, зокрема теорія субкультур, соціологія молоді, квір-теорія.

Женская профессия: фандрейзер

Среди немалого числа американских программ по международному обмену есть одна, которую я особенно уважаю и ценю — посвященная женскому лидерству. Живя в Америке, я могу участвовать в ней разве что на правах принимающей стороны. Но одним летним днем в августе 2007 г. у меня получилось побывать в роли «рядовой участницы из Украины»: одна из «настоящих участниц» украинской делегации меня пригласила, а американские организаторы не только не возражали, но и проявили большое радушие.

Поразила насыщенность: за день было проведено пять встреч с пятью разными женщинами-лидерами, причем каждая из них была особенной и неповторимой. Начали мы с беседы за круглым столом с руководством научно-практического отдела дошкольного воспитания в колледже, благо в полном составе оно представляло собой трех женщин. Затем поехали в соседний городок встречаться с женщиной-членом мэрии (к слову, это выборная должность, не предусматривающая зарплаты, не говоря уже о взятках или «откатах»; чтобы себя прокормить, все «горсоветчики», за исключением самого мэра и секретаря, работают где-то еще или живут на доходы от собственного бизнеса). Потом у нас был обед в ресторане, владелицы и работницы которого (мама-пенсионерка и взрослая дочь) олицетворяли собой малый женский бизнес (еда была подомашнему вкусной, а изюминкой этого заведения является картинная галерея, расположенная тут же, в обеденном зале, — собственность и дело рук второй дочери), причем с нами обедала и рассказывала о своей работе еще одна представительница принимающей стороны — директриса и основной лектор курсов по созданию и развитию новых бизнесов: гибрид ресторана и галереи, где мы общались, как раз и представлял собой результат ее деятельности. Ну а напоследок нас ожидала встреча с настоящей звездой — женщиной, которую знают в Штатах если не все, то, по крайней мере, все, кто хоть как-то связан с проблемой добывания денег для различных социальных, политических, образовательных и благотворительных целей.

Зовут ее Сьюзен (Сью) Кубик. Ее должность называется «вице-президент по финансовому развитию Норхэмптонского коммьюнити колледжа в городе Вифлеем, штат Пенсильвания» (Susan K. Kubik, Vice President for Institutional Advancement, Northampton Community College, Bethlehem PA). Она является главным добытчиком средств существования для всего этого громадного учебного заведения, вокруг которого строится жизнь целого города. В этом колледже и в этом качестве она работает с 1975 г.: вначале ее отдел состоял из нее одной, а на сегодняшний день в нем задействованы более 20 профес-

сионалов, специализирующихся в области «паблик рилейшен», коммуникаций, маркетинга, связи с выпускниками (alumni affairs), проведения специальных мероприятий, написания заявок на гранты и прочего в том же роде.

Проще говоря, у американских вузов есть два типа источников финансирования. Первый — это гранты и контракты, включая федеральные и штатные. Как и у нас, этот источник довольно скуден. Второй — пожертвования людей и бизнесов. И тут уж все зависит от того, насколько щедра и богата рука дающего. Главными донорами частных университетов и колледжей традиционно являются богатые выпускники. Двухлетние «коммьюнити-колледжи», основное предназначение которых — давать профессиональные знания местной «рабочей молодежи», не могут рассчитывать на аналогичный ресурс: медсестры и техники не получают суперзарплат. Им приходится уповать на частные пожертвования от разного рода спонсоров и меценатов, как правило, тоже местных. И образовательный уровень таких колледжей зачастую определяется именно тем, с каким успехом «выпрашиваются» эти пожертвования — ведь материя, как известно, первична...

Частный фонд Норхэмптонского колледжа, созданный и возглавляемый Сью Кубик, четырежды был отмечен профессиональной наградой за выдающиеся успехи в фандрейзинге. А по-настоящему ее прославила трехлетняя (с 2003 по 2005-й гг.) комплексная программа, в результате которой колледж получил 14,2 миллиона долларов, что и само по себе весьма немало, но к тому же еще оказалось на полмиллиона больше запланированного. На сегодня активы фонда составляют около 22 миллионов долларов, и это не считая трех зданий общежитий общей стоимостью в 35 миллионов, тоже построенных на донорские денюжки. Не удивительно, что на счету Сью немало специальных наград, и, кроме своей основной деятельности, она регулярно выступает с лекциями и пишет статьи на тему о фандрейзинге.

Ничего этого мы не знали, когда ехали к ней на встречу в колледж, хотя наш организатор и пыталась нам кое-что объяснить по дороге, но дело было, как мы помним, после обеда, и делегаты уже несколько утомились за день. Однако нашу послеобеденную сонливость как рукой сняло, когда мы встретились со своей визави. Ею оказалась подтянутая, «безвозрастная», светловолосая и загорелая женщина славянского типа, стильно, дорого и со вкусом одетая, с тихим голосом и спокойной манерой поведения человека, которому не нужно сильно напрягаться, чтобы привлечь к себе внимание и интерес. Понимая, насколько далеки мы все от сферы ее деятельности, она быстро перевела встречу из формата «я говорю — вы слушаете» в формат вопросов и ответов. Нижеследующий текст представляет собой краткий пересказ нашего коллективного интервью с успешной фандрейзеркой.

Нет, она не мечтала заниматься фандрейзингом с детства. Закончив вуз по специальности «журналистика и коммуникации», собиралась вести колонку в печатном СМИ или быть телеведущей. Но тут произошел скандал с Никсоном — как известно, во многом благодаря настырности и дотошности американских журналистов тридцать седьмому президенту США пришлось уйти в отставку (знаменитый «Уотергейт»). Как следствие, многие ее ровесники соблазнились романтикой журналистских расследований, и количество желающих работать в сфере СМИ сильно превышало число перспективных вакансий.

Работа в колледже поначалу представлялась временной: она отвечала за связь со СМИ, писала информационные сообщения и статьи. Но тут произошла смена президента — уже не страны, а колледжа. Во многом благодаря поддержке нового президента Сьюзен Кубик стала тем, кем она является сейчас. Именно он придумал ей новую роль и новое занятие, побудил учиться на курсах и тренингах, вселил уверенность в своих силах. К слову, их взаимопониманию способствовало и то, что у них обоих чешские корни.

В обязанности вице-президента по финансовому развитию входит организация и руководство работы подчиненных и личная «обработка» крупных доноров. По ее словам, она ищет соответствие между тем, что нужно колледжу, и тем, чего хочет перспективный меценат. Так что первым делом ей пришлось научиться внимательно слушать — чтобы понять, что может осчастливить тех, кто может дать деньги. Она выявляет их пристрастия, расследует, к чему у них лежит душа. Важно знать не только склонности, но и мотивы, поскольку у разных доноров они разные. Так, одним приятно увидеть свою фамилию на новом здании, другим хочется наблюдать за судьбой студентов, которым они оплатили учебу... Обобщать, конечно, трудно, но, похоже, что мужчины-доноры проявляют большую склонность к проектам, выраженным в «вещах», в недвижимости, а женщины — к тем, что нацелены на людей. По ее опыту, меценаты-мужчины чуточку более щедры (или же богатых мужчин просто больше), но разница между ними в этом смысле мала. К слову, три крупнейших донора колледжа — это как раз женщины.

Понятно, что одни люди дают меньше, другие — больше, но степень ее благодарности не зависит от размера пожертвований. Ведь любой, кто дал хоть что-то, проявил щедрость. Кроме того, исследования говорят, что люди, которые поначалу дают немного, со временем могут увеличить «порцию», а некоторые из них даже становятся крупными донорами. Поэтому даже самых маленьких дарителей следует уважать и ценить не меньше, чем крупных.

Что делать, если получен отказ? Обращается ли она к «отказникам» вторично? Конечно! Закон таков: на каждое «да» приходится в среднем четыре «нет». Разумно относиться к отказу как к временному препятствию, как к генератору вопроса: что надо изменить в подходе, чтобы в следующий раз услышать «да»? Часто бывает, что нужно

просто подождать. Ведь наши «благотворительные настроения» сильно связаны с тем, какой период жизни мы переживаем, на что в данный момент резонирует наша душа, что созвучно нашим внутренними устремлениям...

Как подступиться — долго заговаривать зубы или сразу в лоб: «денег давай!»? Смеется, но быстро становится серьезной. Вопрос-то на самом деле важный. Все, конечно, зависит от того, с кем встречаетесь. Но у нее есть и личные принципы: она никогда не просит денег во время первой и даже второй встречи. Сначала изучает человека, завязывает с ним (с ней) отношения, рассказывает о колледже, пытается найти вариант, который будет работать именно в этом конкретном случае... Пример: одна женщина, которая недавно пожертвовала миллион долларов, начала с того, что 18 лет назад дала пять тысяч. Сьюзен «культивировала» ее на протяжении семнадцати лет, и вот, наконец, результат...

Традиция давать деньги на добрые дела воспитывается в семьях и передается из поколения в поколение. Есть целые династии доноров, которых надо искать поблизости — комьюнити-колледжи, как правило, не обращаются за поддержкой за пределы своего штата. Всего в базе данных Сьюзен примерно тридцать тысяч «местных» фамилий — как «действующих» давателей, так и перспективных. Главный критерий при отборе — есть ли у данного человека стремление к благотворительности в любой форме. Уже из них отбираются те, у кого есть (сейчас) средства — чтобы не просить у людей последнее...

Стыдно ли ей «выпрашивать»? Нет, конечно. По сути, она ведь не просит, а предлагает помочь. Она связывает две стороны: тех, кто хочет сделать благое дело, и колледж, у которого есть нужды. Она верит, что большинство людей любят делать добро, и доноры получают удовлетворение, когда видят то, что сделано благодаря им.

Что ей помогает — знание журналистики и коммуникации, психология, интуиция?... Все вместе. Фандрейзинг — это во многом искусство, хотя в нем есть свои правила и приемы, которые надо знать и уметь ими пользоваться. Другими словами, это еще и ремесло. Учат ли ему? Уже учат, но пока что колледжей, специализирующихся на обучении фандрейзингу, очень мало. Зато есть уже немало семинаров, тренингов, практических конференций, курсов лидерства... Своих сотрудников она тоже посылает на учебу, а главное — тренирует их в процессе работы. Фандрейзинг — область с очень большим потенциалом в карьере, особенно для женщин. Зарплата здесь может быть очень высокой, и ее не надо выпрашивать или отвоевывать — ведь есть видимый результат твоих усилий. К тому же и в вузах, и в НГО (а это именно те два сектора, где без фандрейзинга просто никак) не столько препятствий для женщин, сколько в корпоративном мире. В частности, у них в колледже из шести вице-президентов половина — женщины. Вполне возможно, что следующим президентом тоже будет женщина. «Я»

СВЕТЛАНА СЕНЕНКО
журналистка, Нью-Джерси

Женщина в информационных технологиях: профессионал или морская свинка?

Если вы, уважаемый читатель, захотите найти русскоязычную информацию по ключевому словосочетанию «женщина-программист» и используете для этого любую поисковую систему Интернета (например, www.google.com), то вы, вероятно, очень удивитесь: самое большое количество ссылок будет на известный анекдот: «Женщина-программист — это как морская свинка. Ничего общего ни с морем, ни со свиньей».

Но если эта сексистская шутка не удовлетворит исчерпывающим образом ваше любопытство (как не удовлетворила наше) и вы продолжите поиск, то обнаружится, что профессия программиста (системного администратора, аналитика и т. п.) все еще считается преимущественно мужской территорией. Почему так происходит?

Начнем с необходимых пояснений. Сфера информационных технологий (сокращенно ИТ) — одна из наиболее динамично развивающихся отраслей современной мировой экономики. В Украине с приходом большого количества аутсорсинговых компаний (то есть таких, что нанимают программистов и других ИТ-специалистов для работы на иностранного заказчика) работа высококвалифицированного ИТ-работника стала престижной и высокооплачиваемой, но в то же время весьма тяжелой.

Посудите сами: при установленном восьмичасовом рабочем дне украинские программисты, работающие на западного заказчика, фактически не имеют нормированного рабочего времени. В порядке вещей за-

держаться на работе до ночи или работать в выходные в период завершения проекта или каких-то сложностей. Заказчики многих аутсорсинговых ИТ-компаний находятся в Англии или США, и сдвиг часовых поясов определяет режим дня программистов: чтоб напрямую пообщаться, например, с американским заказчиком (а временная разница Украины и США составляет 7–9 часов), нужно быть в офисе поздно вечером, иногда даже после полуночи.

А если возникает непредвиденная ситуация? Что-то ломается, «падает», перестает работать? Пару дней назад наш приятель-программист был поднят в 3 часа ночи, чтобы оперативно устранить какое-то ЧП. Кроме того, время от времени нужно ехать в страну заказчика и доделывать работу «там»: в Лондоне, Сиэтле, Стокгольме, в течение нескольких недель или даже месяцев.

Вот поэтому в ИТ-сфере сложилось представление о работе программиста как о «сугубо мужской» — слишком уж она тяжелая и непредсказуемая. Здесь господствует представление о том, что другие интересы или деятельность, кроме профессиональной (например, семья, воспитание и уход за детьми, хобби), мешают основной работе. То есть, чтобы быть хорошим программистом, нужно считать свою работу важнее всего остального.

Что касается женщин, то они в ИТ-бизнесе тоже работают. Однако их немного, и занимают при этом преимущественно менее интеллектуальные (и менее оплачиваемые) должности: менеджеры, тестировщики (то есть специалисты, проверяющие качество готовых компьютерных программ). Женщин-программистов же крайне мало: по нашим предвари-

тельным подсчетам, в ИТ-компаниях г. Харькова их не более 5%.

При этом наблюдается весьма противоречивая ситуация: в университетах среди студентов специальности «программирование» и подобных ей обучается порядка 30–40% девушек. Но, как видим, только малая часть из них «доходит» до ИТ-компаний, и еще меньше работают по своей специальности. Даже Всеукраинская студенческая олимпиада по программированию собрала в 2008 г. лишь 10 девушек из 140 участников¹.

Получается, что ИТ, как и широкий круг технических специальностей, оказывается в нашей стране непривлекательной сферой деятельности для женщин, даже тех, которые получили соответствующее образование. По информации консалтинговой компании в сфере управления персоналом «Алла Коняева и партнеры» (Киев), среди обращающихся за их услугами численность женщин со специальностью «компьютерные науки» — 5,5%, «ИТ» — 12,8%, с разнообразными техническими специальностями (инженеры) — 11,3%, «телекоммуникации» — 13,8%. Среди тех женщин, которые хотят сменить профессию, предпочитают работать в сфере продаж — 88%, в области финансов и учета — 40%, PR и маркетинга — 44%, обучения — 21%, на технических специальностях — 0%. По словам экспертов компании, подавляющее большинство девушек, получивших технические, компьютерные, ИТ специальности, не работает по специальности, а предпочитает идти на низшие ступени административной деятельности («секретари-референты», офис-менеджеры и т. д.).

С другой стороны, ИТ-компаниям в Украине испытывают постоянный «кадровый голод»: найти хорошего

программиста, удовлетворяющего запросам работодателя, — большая проблема сегодня. Казалось бы, это прекрасный шанс для женщин-программистов сделать хорошую карьеру и стать финансово независимыми. Однако... почему-то этого не происходит.

Почему же так? Что препятствует женщинам делать карьеру в ИТ-компаниях не на второстепенных, а на главных ролях? Для начала попробуем спросить об этом самих программистов и их руководителей.

Так вышло, что у нас много знакомых и друзей в украинском ИТ-бизнесе. Занявшись исследованием проблемы «Женщины и ИТ», мы стали им задавать вопрос: «Есть ли в вашей компании женщины-программисты? Если нет или мало, то почему так?» И вот какие ответы мы получили.

— Женщины-программисты? Есть! Одна (на три десятка программистов). Хороший специалист, но... она не вполне женщина. Ну, одевается непонятно как, стесняется носить очки и сидит, уткнувшись носом в монитор... В общем, немного неадекватна. Я не сексистка, но я не уверена, можно ли быть классным программистом и женщиной одновременно.

В., менеджер по кадрам ИТ-компания

— Женщины-программисты? Нет и не будет. Была одна: специалист никакой, занималась болтовней и личными делами в рабочее время. Мы ее уволили и больше женщин в нашу фирму не возьмем. У нас жесточайший отбор для кандидатов-мужчин, а женщины на наши вакансии вообще не приходят...

Н., технический директор ИТ-компания

— Женщины-программисты? Есть, это я. Но я отважилась пойти на эту работу только тогда, когда мой ребенок подросток, а папа вышел на пенсию и теперь может меня подстраховать, если вдруг ребенок заболевает: ведь мои условия труда довольно жесткие, я не могу брать больничный

Г., программист ИТ-компания

— Я — женщина-программист. Я сменила несколько компаний, прежде чем нашла такую, где ко мне относятся как к специалисту, а не украшению офиса. Правда, здесь весь управляющий персонал — иностранцы. До этого я постоянно ощущала пренебрежительное отношение к себе как к специалисту: коллеги-мужчины и руководители-мужчины постоянно «тыкали меня носом» и демонстрировали свое профессиональное превосходство, даже если это было не так. Я почувствовала на себе, что мне, как женщине, нужно пахать вдвое больше, чем мужчине, для достижения тех же ступенек карьеры и зарплаты...

Д., системный администратор крупного мобильного оператора

— Женщины-программисты? В нашей компании их нет. И я знаю почему. Видите ли, я, молодой несемейный мужчина, уже после окончания вуза потратил не менее трех лет своей жизни на то, чтобы получить необходимый опыт работы и научиться всему тому, чему, к сожалению, не учат в наших университетах. Я работал по 20 часов в день почти без отпуска и выходных. Сейчас у меня высокая квалификация, «красивое» резюме, и я могу работать меньше, зарабатывая при этом больше. Но я не знаю, какая женщина — имеющая семью или находящаяся в процессе ее создания — способна на такой изнуряющий труд... Поэтому, на мой взгляд, быть высококлассным специалистом в программировании в нашей стране может только мужчина.

Д., программист ИТ-компания

— Женщины-программисты? Они мне не нужны. У меня все программисты — мужчины, и я не хочу, чтоб они отвлекались на чьи-то каблучки и короткие юбки. Кроме того, какой из нее программист — с ее трехсантиметровыми коготками? В общем, сплошной ущерб для бизнеса. Я не верю, что женщина может быть классным специалистом в ИТ. Я знаю только одну такую женщину, и это исключение, подтверждающее правило.

О., технический директор ИТ-компания

Однако было бы неверно считать, что указанная проблема характерна только для Украины: в западном мире точно так же растет беспокойство по поводу недостаточного участия женщин в ИТ-профессиях, что приносит моральный и материальный ущерб как самим женщинам, так и ИТ-бизнесу. Вот ссылки на некоторые англоязычные исследования по теме «Женщины в ИТ»:

1. Unlocking the Clubhouse: Women in Computing» by Jane Margolis and Allan Fisher <http://www.amaon.com/exec/obidos/ASIN/0262133989>

2. Women in Computing Keyword List http://women.acm.org/search/key_list.php

3. Why Are There So Few Female Computer Scientists» by Dr. Ellen Spertus <http://www.ai.mit.edu/people/ellens/Gender/pap/pap.html>

В замечательной статье «Почему так мало женщин работает в Линуксе?» («Why are there so few women in Linux?»²) американские авторы анализируют причины малой представленности женщин не только в Линуксе (операционная система, альтернативная Windows), но и ИТ в целом. И вот каковы их выводы:

1. Женщины менее уверены в себе. Даже если они конкурентоспособны и вполне могут удовлетворить работодателя, женщины склонны к приуменьшению и обесцениванию своих способностей и умений. Поэтому они часто даже не стремятся занять позиции, которые объективно вполне соответствуют их профессиональному уровню, уступая эти позиции более уверенным в себе мужчинам.

2. У женщин меньше друзей и наставников в ИТ-профессиях, которые могли бы им помочь. Здесь вообще получается замкнутый круг: мало женщин в ИТ-компаниях

ях, потому что мало женщин в ИТ-компаниях. То есть даже те редкие программистки, что попадают в ИТ-бизнес, не находят подруг или наставниц среди коллег (потому что большинство из них — мужчины), чувствуют себя поэтому «не в своей тарелке» и в итоге покидают эту профессиональную сферу.

3. Женщин с детства учат, что программирование — не женское дело. Гендерная социализация жестко разделяет сферы использования компьютеров для мальчиков и девочек, при этом удел последних — пользование простейшими программами и специальными компьютерными играми «для девочек». Исследования в США показали, что при наличии в семье детей обоюбого пола компьютер скорее будет находиться в комнате мальчика, чем в комнате девочки³.

4. Сидение за компьютером расценивается как проявление асоциальности, оторванности от человеческого общества. Поскольку девочек с детства учат быть более дружелюбными, доброжелательными и более общительными, то занятия компьютерными науками входят в противоречие с этой тенденцией. Поэтому родители сознательно или бессознательно стремятся ограничить времяпровождение своих дочерей за компьютером. Многие женщины считают программирование непривлекательным занятием именно по причине отсутствия прямого контакта с другими людьми, а в общественном мнении образ женщины-программиста выглядит весьма непривлекательно — как нелюдимой и мизантропической особы.

5. Недостаток ролевых моделей для подражания — так можно назвать эту причину. Взрослея, девочка видит вокруг себя представительниц разных профессий. Но поскольку ей может так и не встретиться женщина-программист (поскольку таких мало), ее набор «ролей» не даст ей возможности даже представить себя в роли ИТ-специалиста. Еще менее вероятно, что

среди девочкиных знакомых появится женщина-программист, которая станет для девочки «звездой» и безусловным примером для подражания.

6. Большинство компьютерных игр написано мужчинами и для мужчин. Женщины в них отсутствуют, либо есть, но в роли сексапильных суперкрасоток в стиле Лары Крофт, с которой трудно идентифицироваться в силу ее непохожести на реальных людей. Поэтому девочки с детства приучаются к тому, что место перед компьютером — не их место. «Шарики», пасьянсы, специальные (малочисленные) игры для девочек...все, предложений больше нет.

7. Реклама и медиа внушают: компьютер — для мужчин! Население любого возраста и пола постоянно «бомбардируют» рекламными сообщениями, несущими эту мысль. А также анекдотами, доказывающими полную неспособность представительниц женского пола не то что программировать (это даже помыслить нельзя!), но пользоваться простейшими компьютерными программами. И оказывать сопротивление такому ежедневному «зомбированию» очень и очень непросто.

8. Баланс работы и жизни более важен для женщин. Они действительно не дают себе полностью увлечься компьютером (даже если обучаются на соответствующих факультетах) из боязни нарушить этот баланс. И наоборот: только в мужском облике можно представить себе небритого, с воспаленными глазами «компьютермана», позабывшего про сон, еду и всю остальную жизнь помимо компьютера.

Кроме вышеприведенных, мы можем указать специфически украинскую причину ситуации «неучастия» женщин в ИТ-профессиях: в современных ИТ-компаниях действительно сложился крайне жесткий режим труда и управления, недружественный не только

по отношению к женщинам, но и к любому человеку, не готовому к изнуряющему ненормированному труду. Возможно, на Западе дело обстоит иначе, однако имидж программистской специальности как преимущественно «мужской» продолжает сохраняться повсеместно.

Таким образом, очевидно, одной из системных причин крайне малого присутствия женщин в ИТ-сфере являются укоренившиеся в патриархальном обществе гендерные стереотипы. Особенности воспитания и обучения девочек всячески препятствуют их самореализации в сфере инженерных наук и компьютерных технологий. В Украине же ситуация усугубляется специфическими условиями программистского труда, о чем мы писали выше.

Справедливости ради следует отметить, что ситуация с женским представительством в ИТ-индустрии крайне неоднородна и подвижна и нуждается в дальнейшем изучении. Многие из исследователей, в частности, полагают, что только широкое привлечение женщин в ИТ-сферу способно помочь в преодолении кризиса современной программной индустрии⁴. Сейчас такие государственные программы реализуются в Канаде и Великобритании, и представленность женщин в ИТ-бизнесе этих стран начала расти. В Украине же обсуждение этих проблем только начинается. **«Я»**

ОЛЬГА ПЛАХОТНИК

национальный эксперт в области гендерной политики, кандидат философских наук (социальная философия), магистр социологии (гендерные исследования), сотрудница Харьковского центра гендерных исследований, член ХЖО «Крона»

ЮЛИЯ СОРОКА

социолог, кандидат социологических наук, доцент кафедры социологии Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, научный сотрудник Института социологии НАН Украины, Киев

КСТАТИ

Несмотря на то, что сложившийся стереотип «человека компьютерного» обязательно предполагает мужчину, история ИТ знает и женские имена¹.

Так, 21 февраля 2007 г. Ассоциация вычислительной техники (Association for Computing Machinery, acm.org) объявила имя лауреата за 2006 г. самой престижной научной награды в области высоких технологий — премии Тьюринга. Эта неофициальная «Нобелевская премия в вычислительных технологиях» и сумма 100 тыс. долл. впервые достались женщине — 75-летней Фрэнсис Аллен (Frances Allen), бывшей сотруднице IBM, проработавшей в корпорации с 1957 по 2002 г. Госпожа Аллен занималась научными исследованиями в области высокопроизводительного компьютеринга, работала над технологиями параллельных вычислений, которые используются во многих современных вычислительных системах.

В 1989 г. Аллен была первой женщиной, попавшей в число так называемых IBM Fellow, — это самое престижное техническое звание в корпорации, которое присуждается с 1962 г. наиболее выдающимся сотрудникам. Многие известные изобретения в сфере вычислительной техники — от языка Fortran и реляционных СУБД до первого жесткого диска, виртуальной памяти и технологии DRAM — были созданы теми, кто получил это звание.

Но Фрэнсис Аллен далеко не единственная женщина, добившаяся столь впечатляющих успехов и оставившая свой след в области вычислительных технологий. Этот факт достаточно широко известен (в соответствующих кругах, разумеется), но мы, тем не менее, считаем, что о нем следует напомнить: первым программистом в мире является именно женщина.

Дочь Джорджа Гордона Байрона, Лавлейс Огаста Ада Кинг (Lovelace Augusta Ada King), рожденная в декабре 1815 г., сумела стать программистом еще до появления компьютеров. Она была страстным математиком и совсем не случайно заинтересовалась работой жившего в то же время Чарльза Беббиджа, создавшего проект «Аналитической машины» — теоретического обоснования первого в мире компьютера.

Дочь великого английского поэта, работая над переводом на английский язык франкоязычного описания аналитической машины, со-

зданного итальянским ученым Менабреа (Menabrea) в 1842 г., снабдила его своими комментариями, объем которых втрое превысил количество исходного текста. В результате они имели даже более важное для развития науки значение — в них были изложены несколько способов практического применения машины, а также провидческие рассуждения по поводу того, что машина может быть использована не только для решения математических задач, но и для создания музыки, графики, символического отображения информации. Там же Ада представила способ вычисления чисел Бернулли, который и считается первой известной истории компьютерной программой.

Невероятно, но именно Ада (совместно с Беббиджем) оказалась автором таких важных используемых в современном программировании терминов, как подпрограмма, библиотека, цикл, рабочая ячейка и некоторых других, опередивших время более чем на столетие, поскольку употребляться они стали только начиная с 1950-х гг.

Другая выдающаяся женщина, оставившая глубокий след в истории вычислительной техники и программирования, — это Грейс Мюррей Хоппер (Grace Murray Hopper). Как и Ада Лавлейс, она во многом была первой, в частности, будучи военнослужащей армии США, оказалась в числе программистов первого воплощенного в материальные формы компьютера — электромеханического устройства Mark I.

Кроме того, именно Грейс Хоппер известна как автор первого в мире компилятора и самого термина «компилятор». Но, пожалуй, наиболее значимое ее наследие — это язык COBOL, проектом по разработке которого она руководила. Он был создан в 1959 г. и в скором времени отметил свое пятидесятилетие, но, несмотря на почтенный возраст, остается одним из самых распространенных языков программирования, используемых предприятиями и финансовыми учреждениями США для разработки бизнес-приложений. Нет сомнений в том, что своей популярностью COBOL в значительной степени обязан именно г-же Хоппер, получившей впоследствии прозвище «бабушка КОБОЛа». При работе над данным проектом она поставила задачу: нужно создать такой язык программирования, который был бы максимально близок к естественному языку. И хотя COBOL полу-

чил далеко не самым простым и лаконичным, но его невероятная живучесть говорит о правильности выбранного подхода.

Наша страна также может гордиться своей Грейс Хоппер — это **Екатерина Логвиновна Ющенко**⁶ (1919—2001 гг.). Она программировала для первого не только в своей стране, но и во всей континентальной Европе компьютера — это был МЭСМ, построенный в НАН Украины под руководством С. А. Лебедева. За время своей жизни Екатерина Логвиновна создала широко известную в СССР и далеко за его пределами научную школу теоретического программирования. Она сама стала членом-корреспондентом НАН Украины, заслуженным деятелем науки, лауреатом премии Совета Министров СССР, дважды была удостоена Государственной премии Украины, премии имени В. М. Глушкова. Как видим, достижения ничуть не меньше, чем у ее именитых западных коллег, однако следует напомнить, что начинать ей приходилось в очень сложных условиях — пятьдесят лет назад в нашей стране кибернетика считалась буржуазной лженаукой, и заниматься ею могли только по-настоящему сильные и преданные своему делу люди.

Европейская комиссия констатирует снижение числа женщин-выпускниц ИТ-специальностей и призывает женщин делать карьеру в ИТ-индустрии⁷. Согласно данным Европейской комиссии, только 19% выпускников инженерных специальностей в Европе в 2004 г. составляли женщины. Среди женщин-выпускниц компьютерных специальностей за период с 1998 по 2005 гг. наиболее значительный спад наблюдался в Австрии, Португалии и Польше.

На конференции в Брюсселе комиссар Евросоюза по вопросам информационного общества и СМИ Вивиан Реддинг (Viviane Reding) заявила: «Мы должны преодолеть общие стереотипы, согласно которым карьера в области информационно-коммуникационных технологий однообразна и чересчур «техническая» для женщин, а вместо этого поощрять женщин преуспевать в этом энергичном, инновационном и многогранном секторе».

В настоящее время вклад ИТ-индустрии составляет 25% общего годового роста Евросоюза.

¹ <http://e-olimp.com.ua/index.php?news=84>

² <http://tdp.org/HOWTO/Encourage-Women-Linux-HOWTO/x106.html>

³ «Unlocking the Clubhouse: Women in Computing» by Jane Margolis and Allan Fisher, p. 22—24

⁴ См. Тим Бернерс-Ли призывает открыть ИТ для женщин/ webplanet.ru/news/life/2007/10/02/tim_berners_lee.html

⁵ Колдовский В. Героини информационных технологий// Компьютерное Обозрение, №3, 2007/ <http://itc.ua/node/27423>

⁶ Подробно о Е. Л. Ющенко и других знаменитых программистках можно прочесть здесь: «Компьютерный музей: История развития информационных технологий в Украине» <http://www.icfct.kiev.ua/MUSEUM/>

⁷ ИТ-индустрии требуется больше женщин itua.info/news/other/13501.html

Відповідальне батьківство та гендерна рівність

Моїм подругам Світлані і Оксані — юним матусям — присвячується

На мою думку, великий виклик для сучасної людини сьогодні — це бути матюю чи татом. Я не хочу акцентувати увагу саме на жінках і материнстві. Адже чоловіки такою ж самою мірою залучені (чи в ідеалі повинні бути) до процесу батьківства. Принаймні, для мене це і є гендерною рівністю — наявність рівних прав і обов'язків для чоловіків і жінок при будіванні (творенні) свого життя.

Чому наразі не так просто бути батьками, тобто мати дітей? Перед нами стільки різних справ — навчання, робота, подорожі, інтернет, друзі і так далі. Діти не завжди з'являються у цьому довгому списку життєвих планів. І ми, напевно, не раз читали дискусії на зразок — діти як велика радість vs діти як необхідність і/чи тягар. Хтось до них не готовий. Хтось відкладає. Від цього страждає українська держава, яка у міжнародній порівняльній перспективі крокує позаду за рівнем народжуваності. Постає питання: що є основними причинами низького рівня народжуваності в нашій державі — стан здоров'я, економічні негаразди чи, можливо, зміна стилю життя і ставлення до батьківства? Оскільки в Україні немає комплексних соціологічних досліджень, які б дали відповідь на ці запитання, то спробуємо подивитися на ситуацію з різних боків.

Державна політика щодо підтримки батьківства

Я вважаю, що до демографічного питання потрібно підходити комплексно і брати до уваги різні рівні. Звернімося

на початку до державного рівня. Демографічна ситуація в сучасній Україні — питання, яке обговорюється з боку різних політичних сил. Це особливо було видно на виборах у 2007 р. у політичних програмах багатьох партій. Актори, які приймають рішення, продовжують вважати саме фінансову допомогу основним механізмом сімейної політики щодо збільшення рівня народжуваності. Так, 22 лютого 2008 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Питання призначення і виплати допомоги сім'ям з дітьми», яка визначає порядок надання у 2008 р. допомоги при народженні дитини. Кабмін збільшив суму виплат при народженні дитини до 12240 грн. — на першу дитину, 25000 грн. — на другу і 50000 — на третю і наступних дітей. Однак уряд не зважає на зміни у гендерних відносинах, які відбуваються останнім часом. Наприклад, відповідно до даних Державного комітету статистики України, за останні десять років збільшився середній вік українських жінок при народженні першої дитини і у 2005 р. дорівнював 25,4 р. Навряд чи освічені жінки, які планують робити кар'єру і бути фінансово незалежними, погодяться народити дитину заради певної грошової виплати¹. З іншого боку, відповідно до результатів одного невеликого дослідження «Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві»² (2006 р.), саме матеріальні умови лідирують у переліку запропонованих відповідей на запитання назвати умови, за яких респонденти могли б розглядати можливість народження дитини. Так, 29% чоловіків та 27% жінок обрали варіант відповіді «після підвищення власного матеріального добробуту»; для 11% чоловіків та 1% жінок це — «після отримання власного житла». Мені як соціологу важко робити висновки на основі опитування громадської думки чи статистичної інфор-

мації. Для впровадження серйозної державної політики варто провести низку фахових соціологічних досліджень, аби вивчити питання з усіх боків. Хоча, якщо спростити його до банальності, то зайві гроші ніколи не завадять. Звісно ж, державні виплати корисні. Але не лише вони відіграють ключову роль.

Дружнє до сім'ї робоче середовище

Третину — якщо не більше — свого життя ми проводимо на роботі, яка є чи то нашим покликанням, чи необхідністю. Стреси заважають продуктивно виконувати робочі обов'язки. На це тепер активно звертають увагу дослідники гендерних питань і працедавці у Швеції. Поняття «дружнього до сім'ї робочого середовища» передбачає те, що працівникам надається змога адекватно поєднувати роботу і родинні зобов'язання, коротше кажучи, менше перебувати у стресі, бути більшою мірою щасливими. Гнучкий робочий графік (ви пізніше виходите на роботу чи чергуєтеся з колегою), неповний робочий день (частину роботи можна виконувати онлайн дома), обладнання дитячих кімнат у великій компанії тощо — приклади робочого середовища, де сім'я як цінність, як невід'ємна частина працівника чи працівниці береться до уваги. Адже як можна думати про родину, коли ти працюєш з 9 до 20 вечора, як часто буває в Україні? І тоді не дивно, що працюють переважно чоловіки, яких дійсно можна сприймати як «гаманців» для родини, у той час, коли жінки сидять дома і повністю беруть на себе сферу домашніх обов'язків. Ми звикли до цього традиційного розподілу, і так значно простіше, ніж ламати голову над тим, як зробити краще для сім'ї загалом і всіх її членів зокрема.

Інший аспект проблеми гендерної рівності і ставлення до неї праце-

давців — сприйняття молодої жінки як потенційно відсутньої у декретній відпустці. Мало хто хоче взяти на роботу молоду жінку дітородного віку, навчити її усьому, а потім через кілька років відпустити на три роки у декретну відпустку. Тому й не дивно, що на інтерв'ю при наймі на роботу у нас цікавляться, в першу чергу, не нашими здібностями та навичками, а наявністю чоловіка чи дружини та дітей, планами на майбутнє. І це не дивлячись на існування Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»³ та його статтю 17, де сказано, що роботодавцям забороняється «вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей»; натомість, роботодавець зобов'язаний «забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками».

Батьки як партнери — діти як «спільний проект»

Увагу привертає термін «відповідальне батьківство» (або «свідоме батьківство»⁴), яке можна позначити так: обоє — чоловік і жінка — серйозно ставляться до народження дитини, планують цей крок, поділяють обов'язки по вихованню дитини. Напевно, то звучить надто раціонально, але дитина — це «спільний проект», спільна і бажана радість. Сучасні жінки все більше прагнуть мати дитину, коли поряд з ними партнер, який розділить не лише радість від появи малюка на світ, але й усі труднощі, які з цим пов'язані. Адже татусі повинні не лише вихо-

дити з коляскою на кілька годин по вихідних, грати у футбол з дітками раз на тиждень, але й робити щоденну (переважно зовсім невидиму) роботу, як-от: мінати їм підгузники, готувати їсти, прати одяг тощо. Тоді тато не буде «гаманцем» для сім'ї. Мені здається, що ця проблема стосується не тільки чоловіків і усвідомлення ними своєї ролі як татусів, але й жінок, які не завжди готові перекласти на плечі своїй другій половинці частину домашніх обов'язків. Відпустка по догляду за дитиною, яку бере саме тато, а не мама, в Україні — велика рідкість. Хоча навіть у найбільш «гендерно рівній» Швеції, де держава надає великі виплати⁵, лише 20% чоловіків користуються цією нагодою. Причин непопулярності відпустки по догляду за дитиною серед чоловіків чимало. Однак зазвичай кажуть про фінансові аспекти — жінки, в середньому, отримують меншу заробітну плат-

відповідальною за виховання дітей, забезпечуючи досить добре розроблену систему дитячих садочків. У той час, коли материнство вважалося чи не найбільшим обов'язком перед державою, роль батька була маргіналізованою. Вона частково залишається і тепер такою, адже чоловіків у нас часто сприймають саме за «гаманців». Однак це не означає, що чоловіки комфортно почуваються у такій ролі.

Висновки

Гендерна рівність в ідеалі передбачає, що як жінки, так і чоловіки будують свій «спільний проект» — відносини, родину, дітей — відповідно до власних бажань, маючи при цьому рівні можливості робити те, що вважають за потрібне. Це вибір власної ролі у сім'ї, який включає рівні можливості як для мами, так і для тата. Можливості, забезпечені на державному рівні, усвідомлені і

Поняття «дружнього до сім'ї робочого середовища» передбачає те, що працівникам надається змога адекватно поєднувати роботу і родинні зобов'язання

ню, тому для сім'ї більше економічно вигідно, аби мама сиділа вдома, а тато працював. Хоча варто взяти до уваги радянські часи, де домінуючу позицію займав гендерний контракт працюючої матері⁶. У ті часи майже сто відсотків жінок працювали, причому повний робочий день. Натомість держава була

сприйняті суспільством, зрозумілі для обох партнерів.

Насамкінець дозволю собі комплексно підійти до поняття «відповідального батьківства», означивши таку важливу його рису: усі (державна, працедавець, самі батьки, причому як мами, так і татусі) усвідомлюють, що народження дитини — то важливий крок у житті людини, який змінює її стиль життя, що дитина — то велика радість і цінність, під яку варто підлаштовуватися усім членам суспільства. «Я»

¹ Більш детально статтю див. Марценюк Т. Ціна за дитину // Новинар. — № 11. — 21—27 березня 2008 г. — с. 51, онлайн дискусію: <http://novynar.com.ua/opinion/23230>

² Рівність заради демократії. Інформаційний бюлетень з актуальних питань гендерних перетворень в Україні. К.: Програма розвитку ООН в Україні, 2006. — 15 с.

³ Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866 ІV. Верховна Рада України.

⁴ 1—2 квітня 2008 р. в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» відбувся Шведсько-український семінар «Свідоме батьківство: нові виклики і рішення». Організатори: кафедра соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія», Відділ міжнародного співробітництва НаУКМА, Посольство Швеції в Україні, Програма рівних можливостей ПРООН в Україні, Шведський інститут.

⁵ У Швеції відпустка по догляду за дитиною є чи не найбільшою у світі і виплачується у розмірі 80% від зарплатні протягом 390 днів.

⁶ Більш детально див.: Темкина А., Роткирх А. Советские гендерные контракты и их трансформация в современной России // Социс. — 2002. — № 11. — С. 4—15.

ТАМАРА МАРЦЕНЮК

соціолог, дослідниця гендерних питань, Національний університет «Києво-Могилянська академія»-Гетеборзький університет (Швеція)

Реалізація гендерного КОМПОНЕНТУ

в Канадсько-українському зерновому проекті
«Якість зерна та системи кредитування сільського господарства
в Україні — фаза 2»

Сільськогосподарське виробництво залишається однією з галузей народного господарства, де широко використовується праця жінок. За даними Державного комітету статистики України на початок 2007 р. в Україні проживало 25 млн. жінок та 21,5 млн. чоловіків (53,8% і 46,2% відповідно). Станом на 1 січня 2008 р. в сільській місцевості проживало 14 млн. 703,9 тис. мешканців, що становить 31,7% населення України. Питома вага чо-

лювіків на 1000 жінок становила 875 (53,3% і 46,7% відповідно). При цьому в сільському господарстві, мисливстві й лісовому господарстві працює 49,8% жінок і 50,2% чоловіків. Середня зарплата жінок станом на 2006 р. становила 520,8, чоловіків — 571 грн. Таким чином, процентне співвідношення середньої заробітної платні жінок щодо заробітної платні чоловіків становить 91,3%¹.

Філософія впровадження гендерних підходів у проектах, які реалізуються за ініціативи та фінансової підтримки CIDA, дуже проста і зрозуміла: інтеграція гендеру має відбуватися через усі компоненти проектів. Канадська стратегія гендерного мейнстріменту полягає у тому, що гендерний компонент даного аграрного проекту комплексно інтегрується через усі інші його складові

лягає у тому, що гендерний компонент, скажімо, даного аграрного проекту комплексно інтегрується через усі інші його складові. У світі жінки становлять більшість серед сільської бідноти (до 70%), у той же час вони відіграють провідну роль у стратегіях виживання і розвитку економіки бідних сільських домогосподарств. Канада впроваджує гендерну рівність в усі сфери життєдіяльності суспільства з 1970-х років. Маючи великий позитивний досвід, CIDA ставить за мету сприяти країнам, що розвиваються, зокрема й Україні, в її прагненні досягти сталого економічного та соціального розвитку у відповідності до потреб українського суспільства. Її співпраця здійснюється через проведення спільних заходів, спрямованих на розвиток, надання гуманітарної допомоги і таким чином сприяє поширенню соціальної справедливості, міжнародної стабільності та довготривалих відносин на користь світової спільноти, що відповідає політичним та економічним інтересам Канади за кордоном. Метою програм технічної співпраці Канади із Україною є сприяння успішній інтеграції України до світової ринкової економіки, а також надання допомоги в мирному розвитку демократичної системи врядування на основі верховенства права². І гендерна складова в цих програмах посідає чільне місце.

«Канадсько-український зерновий проект «Якість зерна та системи кредитування сільського господарства в Україні — фаза 2» впроваджує в Україні Компанія CanEd International Inc., сферою діяльності якої є на-

Канадська стратегія гендерного мейнстріменту полягає у тому, що гендерний компонент даного аграрного проекту комплексно інтегрується через усі інші його складові

дання консультаційних та дорадчих послуг у сільськогосподарській сфері для приватних та урядових організацій в різних частинах світу. Часткове фінансування даного Проекту здійснює CIDA.

Проект ставить за мету сприяти підвищенню рівня життя сільського населення та розвитку сільської місцевості через підняття ефективності сільськогосподарського сектору, а також надання нових ринкових можливостей у зерновій галузі. Основні завдання проекту:

- збільшення потенціалу зернового сектору України;
- розвиток системи контролю якості зерна для підвищення конкурентоспроможності української продукції на зернових ринках;
- розвиток сільськогосподарських кредитних програм для зернової галузі з метою поліпшення рівня життя чоловіків та жінок в сільській місцевості;
- підвищення ефективності збуту зерна;
- сприяння розвитку рівних можливостей для жінок і чоловіків у сільській місцевості та особливо у зерновому секторі.

Бенефіціаром Проекту є Міністерство аграрної політики України, а офіційні партнери проекту — Державна інспекція з контролю якості сільськогосподарської продукції та моніторингу її ринку, Державний центр сертифікації і експертизи зерна та продуктів його переробки, ДП «Державні реєстри України», Українська зернова асоціація та Асоціація українських банків.

Завдання Проекту виконуються через п'ять його компонентів:

- класифікація зерна/лабораторії якості зерна;
- ринок збуту/покращення каналів постачання продукції;
- бізнес планування/управління ризиками;
- сільськогосподарське кредитування;
- гендерна рівність.

Цілком зрозуміло, що для стійкого розвитку сільського господарства України потрібно, щоб як чоловіки, так і жінки були одна-

ково задіяні на всіх рівнях його розвитку. Саме через це в проект введена посада спеціаліста з гендерної рівності, основні функції якого полягають у розробці стратегії гендерної рівності та ініціативних дій задля забезпечення в межах проекту визначення та оцінки проблем, пов'язаних зі статтю особи, а також задля відповідного реагування на дані проблеми.

Отже, основні завдання п'ятого, гендерного, компоненту проекту полягають у наступному:

- сприяння покращенню рівня життя сільського населення та роз-

Для стійкого розвитку сільського господарства України потрібно, щоб як чоловіки, так і жінки були однаково задіяні на всіх рівнях його розвитку

витку сільської місцевості через підвищення ефективності сільськогосподарського сектору, а також надання нових ринкових можливостей в зерновій галузі як жінкам, так і чоловікам;

- забезпечення того, щоб як чоловіки, так і жінки на рівних умовах могли користуватися ринковими можливостями у зерновому секторі та новими програмами кредитування сільськогосподарського сектору;
- поширення ідеї гендерної рівності в аграрному секторі України через усі компоненти проекту.

Поставлені завдання виконуються через такі види діяльності, як тренінги, семінари, круглі столи та конференції для реципієнтів зернового проекту, а також для неурядових громадських організацій, які опікуються проблемами гендерної рівності та правами жінок з метою підвищення рівня знань жінок і чо-

ловіків щодо ідеї рівних прав і рівних можливостей представників обох статей. Спеціаліст із гендерної рівності допомагає забезпечити участь жінок, зокрема жінок-фермерів, що задіяні у сфері виробництва зерна, до всіх аспектів діяльності проекту. Окрім того, всі спеціалісти проекту працюють на проблему вирішення гендерної нерівності, дискримінації за ознакою віку та статі, викорінення гендерного насильства в Україні з акцентом на аграрний сектор.

На нашу думку, дуже важливим є забезпечення жінок у сфері зерновиробництва такими ж можли-

востями в отриманні інформаційних, консультаційних та інших послуг проекту, як і чоловіків. Повною мірою це стосується представників фермерських та колективних господарств. За оціночними даними Асоціації фермерів і приватних землевласників України в країні створено майже 43 тисяч фермерських господарств, майже третину з них очолюють жінки³. І ця третина господарств є дуже успішною. Скажімо, в Кіровоградській області, за словами співробітника Дорадчої служби, всі фермерські господарства, якими володіють чи які очолюють жінки, є 100% успішними, тобто прибутковими, тоді як серед фермерських господарств, на чолі яких стоять чоловіки, співвідношення успішних і збиткових господарств становить 60:40. Як-то кажуть, коментарі зайві.

В реалізації завдань Канадсько-українського зернового проекту

ставиться мета передусім збільшити поінформованість працівників аграрного сектору щодо питання гендерної рівності та жіночих прав; покращити обізнаність та участь громадських організацій, що захищають гендерну рівність та жіночі права, привернути їхню увагу до гендерних проблем українського села; посилили діалог між жіночими громадськими організаціями та урядовими установами та збільшити здатність жінок у партнерських організаціях до дій згідно з міжнародними стандартами і, відповідно, покращити їхній доступ до постійного заробітку. Залучається все більше жінок, в тому числі жінок-фермерів, до заходів, запланованих усіма компонентами

Згідно з політикою CIDA, забезпечення рівного доступу як жінок, так і чоловіків до всіх ресурсів проекту, а також можливість участі та отримання користі від усіх його результатів є важливою і необхідною складовою діяльності. Повною мірою це реалізується у Канадсько-українському зерновому проекті «Якість зерна та системи кредитування сільського господарства в Україні — Фаза 2». Дослідження «Гендерний аналіз українського сільськогосподарського сектору»⁶, проведене Тетяною Сербіною, попереднім спеціалістом з питань гендерної рівності (Київ, Україна), та Шеріл Локхарт, діючим консультантом з питань гендерної

зерновиробників України (м. Миколаїв, 19–20 червня 2008 р.), яку проект організував спільно із Товариством з обмеженою відповідальністю Сільськогосподарське підприємство «НУБІЛОН». Співвідношення учасників цього резонансного форуму становило 55% чоловіків і 45% жінок. Причому чи не вперше у заході такого рівня брали участь жінки-фермерки, що вирощують зернові культури, із Запорізької, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей. Важливість для себе участі у конференції жінки-фермерки підкреслювали протягом всієї її роботи. Вони зауважили, що про них, жінок-фермерок, майже ніхто не згадує, їх майже нікуди не запрошують, їм бракує знань, а рівень доступу до інформаційних потоків у них дуже обмежений. Отже, для жінок-фермерок ця конференція була своєрідним інформаційним проривом.

«Канадсько-український зерновий проект «Якість зерна та системи кредитування сільського господарства в Україні — фаза 2» має свою веб-сторінку: www.cugp.com.ua. На сторінці «Про проект» викладені його основні завдання. Нещодавно за цією адресою з'явилась нова інформаційна сторінка із символічною назвою «Рівність». Спеціалісти проекту в режимі он-лайн в змозі відповісти користувачам на будь-які запитання, що стосуються всіх п'яти компонентів проекту. На сайті можна ознайомитися з усіма новинами щодо зернового сектору економіки і отримати кваліфіковану допомогу фахівців. «Я»

Соціально-економічні чинники доби трансформацій певним чином відбилися на зміні ролевих функцій жінок і чоловіків

проекту. Що, в свою чергу, має надати можливість покращити доступ до інформаційних та інших ресурсів проекту усім виробникам зерна незалежно від статі. Соціально-економічні чинники доби трансформацій певним чином відбилися на зміні ролевих функцій жінок і чоловіків. Усе частіше жінки беруть на себе обов'язки щодо матеріального забезпечення сім'ї⁵. І цей фактор не можна не враховувати.

рівності (Едмонтон, Канада) у 2007 р., унаочнило численні гендерні проблеми, з якими стикаються жінки, що працюють у сфері зерновиробництва. Серед них, скажімо, неадекватне впровадження «Закону про рівні права і рівні можливості».

Яскравою ілюстрацією гендерного підходу у реалізації даного Проекту є проведення Першої спеціалізованої конференції для

¹ Жінки і чоловіки в Україні: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. — К., 2007.

² www.acdi-cida.gc.ca

³ Інтерв'ю з Львовим В. А., Генеральним директором Асоціації фермерів і приватних землевласників України, 2 липня 2008 р.

⁴ Інтерв'ю з представником Дорадчої служби Кіровоградської області 17 липня 2008 р.

⁵ Докладніше про це див.: Луценко Є. М. Гендерний паритет у сільській родині. — У кн.: Сільська родина: Проблеми та шляхи вирішення. Державна доповідь про становище сімей в Україні (За підсумками 2005 р.) / М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту; Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. — К.: Фоліо, 2007.

⁶ Сербіна Т., Локхарт Ш. Гендерний аналіз українського сільськогосподарського сектору/ Канадсько-Український зерновий проект — II; CanEd International Inc.; CIDA. — К., 2007. — 45 с.

ЄВГЕНІЯ ЛУЦЕНКО

кандидат історичних наук,
спеціаліст з гендерної рівності
Канадсько-українського
зернового проекту «Якість зерна та
системи кредитування сільського
господарства в Україні — Фаза 2»,
директор ГО «Центр соціальних і
гендерних досліджень «Нове життя»

В гостях у «Я» — проект «Фемінізм is...»

Проект є результатом співпраці дослідниці (Тамара Злобіна) та художниці (Олена Міросєдіна). 20 веселих малюнків розповідають про L'enfant terrible українського суспільства — фемінізм. Втомившись слухати популярні небилиці про рух з трьохсотлітньою історією, здобутками якого з задоволенням користуються і жінки, і чоловіки (ви уявляєте своє життя без права на приватну власність, освіту, вільне пересування?!), Тамара Злобіна вирішила зруйнувати жаский стереотип за принципом «клин клином». Використали ностальгійну візуальну матрицю — комікси з популярної в 90-х жуйки «Love is...», надавши їм дещо іншу форму та зміст. У проекті «Фемінізм is...» симпатичні феміністочки (художниця постаралась) носять зручне взуття, керують чи лагодять авто, займаються політикою, вивчають біографії відомих жінок, не комплексують стосовно параметрів власного тіла, борються із сексуальними домаганнями.

Ідеї картинок — прості й зрозумілі багатьом, адже апелюють до досить звичних цінностей (на першому етапі обробки). Надалі прості ідеї доведеться ускладнювати і давати чіткіші вказівки щодо феміністичної боротьби (українська скляна стеля значних тріщин поки що не має). Сподіваємось, після перегляду цього проекту потенційних боротьбисток стане більше.

Замовити книгу поштою та дізнатись більше про проект можна на <http://feminism-is.livejournal.com/>

Ідея та сюжети

zumka (Тамара Злобіна)
1982 р. н. Освіта вища, культурологічна, навчається в аспірантурі (політична та гуманітарна безпека держави). Періодично займається літературою та сучасним мистецтвом, готує їсти і подорожує на наукові конференції.
<http://zumka.livejournal.com>

Малюнки та дизайн

mirosedina (Олена Міросєдіна)
1979 р. н. Художниця та дизайнер. Закінчила художню школу в м. Ноябрьськ Тюменської області (Росія), ЛГХУ в Луганську та не закінчила НАОМА у Києві. Цікавиться музикою, модою, світським життям, бере участь в художніх виставках та ілюструє книжки.
<http://mirosedina.com>

Фемінізм це...
Feminism is...

...вирішувати, коли стати матір'ю.
...deciding when to give birth .

Фемінізм це...
Feminism is...

...досягти цілі.
...succeeding.

Фемінізм це...
Feminism is...

...знати відомих жінок.
...knowing famous women.

Фемінізм це...
Feminism is...

...займатися "чоловічими" справами.
...engaging in "men's" business.

Фемінізм це...
Feminism is...

...разом займатись домашніми справами.
...doing housework together.

Фемінізм це...
Feminism is...

...добиватись справедливості.
...seeking after justice.

Фемінізм це...
Feminism is...

...носити зручне взуття.
...wearing comfortable shoes.

Фемінізм це...
Feminism is...

...коли сама купуєш собі діаманти.
...buying diamonds for yourself.

Фемінізм це...
Feminism is...

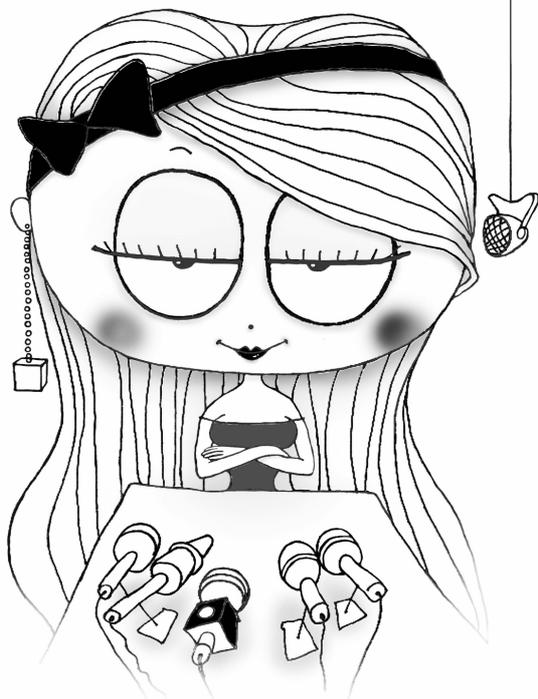
...крім догляду за собою,
мати багато інших хобі.
...having many other hobbies
besides looking after yourself.

Фемінізм це...
Feminism is...

...не поспішати заміж.
...not hurrying to get married.

Фемінізм це...
Feminism is...

...навіть блондинка може бути феміністкою.
...even blonde can be feminist.

Фемінізм це...
Feminism is...

...коли з дитинства тебе тошнить від Попелюшки.
...feeling distaste of Cinderella from childhood.

Женщина-лидер? Какая она? Что думает и чувствует? Какими категориями оперирует? Какую позицию занимает в современном мире? Материалом любезно разрешила воспользоваться редактор международного информационно-аналитического электронного журнала «КавкАзия» <http://www.gmc.ge> Галина Петриашвили, которая стала участницей 10-го Глобального Лидерского Форума.

Картинки и цитаты с форума лидеров

10-й Глобальный Лидерский Форум
Новосибирск, Россия
19—23 июня 2008 г.

С

ибирский город во второй раз стал хозяином большой международной дискуссии «Лидерство и глобализация: вызовы и возможности». Глобальный Лидерский Форум был учрежден проф. Аделем Сафти в 1997 г. Форум представляет собой сообщество практикующих лидеров и исследователей из разных секторов, разделяющих концепцию лидерства, сфокусированную на людях, основанную на обучении и направленную на человеческое развитие. Подробнее о Форумах — здесь: http://www.sapanet.ru/Confer.aspx?page=/Forum_10/GLF_10_RU.inc

Глобализация — чего в ней все-таки больше: угроз или возможностей? Лидерство — это категория власти или категория морали? Власть и мораль — как объединить несовместимое? Что значит лидировать в эпоху глобализации? Что значит — страна-лидер? Каковы критерии успеха? Наши политические лидеры — настоящие или «сделанные»? Как совместить глобальное и национальное, локальное, местное? И ВО-ОБЩЕ: как нам устроиться так, чтобы не только удержаться на ветру глобализации, но и приспособить его под свои нужды?

АДЕЛЬ САФТИ
президент Глобального Лидерского Форума

ИСКАТЬ ПРАВИЛЬНЫЕ СТРАТЕГИИ

Даже гендиректор ВТО Паскаль Лами был вынужден признать: глобализация усиливает сильных и делает слабых еще слабее.

Влияние Соединенных Штатов на Международный валютный Фонд и Всемирную торговую организацию позволяет говорить о глобальной власти США. Чем более представительны организации (например Генеральная Ассамблея ООН, Экономический и Социальный Совет ООН), тем меньше у них силы. Такова реальность. Более полумиллиона женщин каждый год умирает от осложнений, которые можно было предотвратить; огромная часть населения планеты живет в антисанитарии и голодает; растет неравенство в распределении доходов.

Глобализация несет с собой немало вызовов для человечества, ему остро необходимы правильные стратегии, которые позволили бы свести к минимуму опасности и сделать мир более гармоничным. Для этого нужны лидеры, приверженные человеческому развитию, только они — гарантия от гуманитарных катастроф.

НАДЕЖДА ЛАТРЫГИНА
неправительственное объединение «ЖИТО»

ЛИДЕРЫ РАСТУТ В СЕМЬЕ

Если мы хотим иметь настоящих лидеров в будущем, много и сильных, надо их воспитывать с рождения. Где? В семье. Надо сделать труд по их выращиванию достойно оплачиваемым, престижным, радостным.

ЕЛЕНА МАРЧУК
кандидат экономических наук, Россия

КОМУ УБИРАТЬ МУСОР?

Для того, чтобы успешно решать вполне глобальные проблемы, иногда вовсе не требуется глобальное мышление. Надо просто взять мешки и убрать мусор. У нас на Алтае этим занимается активистка из США, а местные общественные лидеры предпочитают мыслить сугубо глобальными категориями...

ИВАНА МРОЗКОВА
Паласский Университет, Чехия

ЛИДЕР ПО МАНДАТУ?

Наши политические лидеры очень небезупречны в моральном смысле, далеко не всегда профессиональны, отнюдь не свободны от криминальных связей... Однако все это почему-то не мешает им оставаться «лидерами». Излишне говорить, что большинство из них — мужчины. В нашем национальном парламенте, например, женщин только 15 процентов, в региональных правительствах — 14 процентов, в местном самоуправлении — 22.

ДЖОН РЭЙМЕНТ
Anglia Ruskin Университет
Великобритания

ЧТО НАС ЖДЕТ? НЕУЖЕЛИ ПРИДЕТСЯ ДЕЛИТЬСЯ ВЛАСТЬЮ?

Человеку необходимо устойчивое, справедливое и оправданное присутствие на планете! На этом пути много вызовов. Один из них — феминизм, это серьезное испытание для мужчин. Женщины неужели рвутся вперед, к карьере, к власти, к успеху. Они объединяются, поддерживают друг друга. Мужчины чувствуют себя неудобно. Какое будущее ожидает нас, мужчин?

ГАМАЛЬ ЭЛХАЗИНДАР
Институт развития человеческих ресурсов, Дубай, ОАЭ

МАРАФОН К УСПЕХУ: ЛАНЬ ИЛИ ЛЕВ — НЕУЖЕЛИ ТРЕТЬЕГО НЕ ДАНО?

Лань в Африке каждое утро пробуждается с мыслью о том, что должна бежать быстрее самого быстрого льва, иначе она будет убита. Лев просыпается, и его мысли о том, как догнать самую медленную лань, иначе он умрет с голоду...

Мегаполис Дубай заставляет ОАЭ принять правила глобальной гонки. Ведь Дубай сегодня:

- это место, где сосредоточена четверть самых успешных компаний мира;
- это 20 свободных экономических зон с полным освобождением от налогов на импорт и экспорт;
- это аэропорт, где самолет взлетает каждые 3 минуты.

Дубай имеет статус главного города в стране, он привлекателен для светлых умов и бизнесменов всего мира. Он претендует на роль регионального лидера и имеет амби-

ции стать международным экономическим и финансовым центром.

НЕЛЛИ ВЛАСОВА

Центр бизнес-мастерства «Харизма»

СТАНЬ ЛИДЕРОМ

У лидера только один признак отличия: за ним идут. У нас же в основном командиры, в лучшем случае неплохие менеджеры. Настоящих лидеров — мало. Лидировать — значит вести за собой, в силу своей духовности, исходящих от тебя импульсов. Это вещи мировоззренческие, их можно приобретать. Человек намного более способен к перепрограммированию самого себя, чем это принято думать.

МАРИНА ГОРЛОВА

консалтинг-центр «Информация и время»

Новосибирск

НЕ ВЫЖИВАТЬ, А ПОБЕЖДАТЬ

У большинства из нас комплекс «выживающего мышления». Мы травмированы коллапсом той системы, в которой жили, неудачами, напряжением, затянувшимся состоянием транзита. Нам не хватает веры в свои силы, устойчивости, позитивных установок. «Выживающее» мышление надо менять на «изобильное». То есть — обретать веру в себя, творческое мышление, оптимизм и позитивные установки.

Лидеры среднего класса в основном мыслят «выживающе», они разобщены, их самосознание как класса частных собственников пока не сформировано. Его надо создавать на личном и групповом уровнях, формируя активные сообщества — комьюнити.

Пути для преодоления «выживающего» мышления можно искать только совместными усилиями.

НИНА ГОНЧАРОВА

Сибирский Центр евразийских проектов, Россия

МИР, ГАРМОНИЯ И ЛЮБОВЬ — ВО ВСЕ НЕ УТОПИЯ

Наша задача — осознанно войти в Новое Время (ноосферу), создав единое коллективное сознание людей Земли, способное взять ответственность за жизнь и стать со-творцом мира, гармонии и любви. В мире много гуманитарных фондов и организаций, разрабатывающих эту проблему. Что мы можем сделать? Сформировать установки, ведущих к миру, гармонии и

любви. Вырабатывать импульсы, которые ведут к миру, любви и гармонии. Для этого есть много способов: культурный обмен, образование, современные коммуникации.

МАРИНА ТЯСТО

Сибирская Академия государственной службы, Россия

ОТКРЫТОЕ ПРОСТРАНСТВО — ЭТО ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПЕРЕМЕН

Гражданская дипломатия — это огромная сила, она пересекает любые границы и способна преодолеть любые барьеры. Она позволяет разным культурам лучше понять друг друга. Это созидательная сила, интуитивно благотворная для человечества, и она должна расти — для того, чтобы реально влиять на развитие человечества. У нее много форм объединения, одна из них — методика «Открытое пространство», по которой работают тысячи людей во всем мире.

КСТАТИ

Мозговой штурм по методике Открытого пространства. Для этого нужны открытая комната, открытая программа и открытые люди. И тогда креативные подходы к любой теме формируются сами собой.

ГАЛИНА ПЕТРИАШВИЛИ

Ассоциация журналистов

«ГендерМедиаКавказ», Грузия:

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ ДЛЯ ЖЕНЩИН

Она как огонь — и беда от него, и благо. Глобализация несет в себе немалые риски: давление, фундаментализмы, трэффикинг, эксплуатацию. Но она дает и дополнительные возможности: новые коммуникации, новые способы информационного обмена и взаимодействия. Кроме того, глобальный мир хочет казаться респектабельным — дискриминация по признаку пола становится все более осуждаемой. В этом плане глобализация выступает как союзник женщин: она дала нам международные институты, документы и договоренности, защищающие интересы женщин, она научила нас глобальному сетевому сотрудничеству.

Тема женщины-лидеры — это огромный пласт проблем, пока не осознанных обществом. Я убеждена, что путь к гармонии мира лежит именно в этом направлении, и предлагаю один из предстоящих Глобальных Лидерских Форумов посвятить этой теме — лидерству в его гендерном аспекте. «Я»

Кому нужны войны?

Война — это всегда больно...
Война — это всегда страшно...
И если она приходит, то не выбирает и убивает всех, не делая различий по полу, национальности, цвету кожи, гражданству, возрасту.
И если она идет даже далеко от твоего дома, то это не значит, что она не касается тебя...

Кому нужны войны?

Они не нужны простым людям, которые хотят рожать и растить детей и внуков, строить дома и выращивать деревья, работать и творить, дружить и любить, — тем, кто хочет жить и дает жизнь другим.

В дни войны женщины Грузии обратились к женщинам России и всего мира.

Мы присоединяемся к этому обращению, потому что не хотим, чтобы гибли дети, которых мы родили. Потому что не хотим, чтобы были разрушены наши дома. Потому что хотим мира.

Мы, женщины Грузии, матери и жены грузин, русских, осетин, абхазцев, армян, азербайджанцев, украинцев, курдов, сирийцев, евреев, греков и многих других, обращаемся к вам, к матерям, которые испытали боль Афгана и Чечни.

Женщины России, вы слышите нас?

Мы сегодня еще не начали оплакивать усопших, так как пока должны спасать оставшихся в живых!

Женщины России! Сегодня мы горим одним огнем, и наше горе общее! Стоим мы вместе перед смертью, мы вместе смотрим смерти в глаза через наших сыновей, мужей и отцов.

И эта боль ужаснее самой смерти, вы же знаете это!!!

Женщины России! Матери и жены солдат России!!!

Мы, женщины Грузии, призываем вас поднять голос против кровопролития и детоубийственной войны.

Давайте, где бы мы ни были, объединимся окровавленными сердцами и вместе поддержим ниточку мира, которая обойдет весь мир и заставит вздрогнуть нашу общую Землю, на которой мы живем.

Предлагаем протянуть руку помощи в защиту наших детей. Сегодня мы посылаем вам это послание и оборванную ниточку мира и верим, что вы подхватите ее и это поможет предотвратить бессмысленную бойню.

Послание пересылаем всем женщинам мира.

Женщины Грузии

У Сильний бік «слабкої» статі

Українським законодавством не передбачені жодні обмеження чи переваги за ознаками статі при прийомі на військову службу до Збройних Сил України. Попри всі складнощі військового життя, жінки аж ніяк не поступаються чоловікам у прагненні присвятити себе захисту Вітчизни. Тому процес фемінізації українського війська став невідворотним явищем і потребує до себе особливої уваги.

Традиційно поняття статі (sex) використовувалось для окреслення лише фізіологічних відмінностей. Проте в 70-ті рр. минулого століття було запропоновано розділити поняття «sex» і «gender». Підставою для цього стало те, що, окрім біологічних відмінностей між чоловіками і жінками, існує поділ між ними на соціальні ролі, форми діяльності, відмінності у поведінці тощо.

З цієї точки зору деякі риси жінок, наприклад, емоційність, орієнтованість на сім'ю і дітей, поставали не як природні властивості, а характеристики, сформовані певним типом суспільства. Виявляється, що поняття «жіночність» та «мужність» зумовлені культурою і мають багатоманітне значення. Отже, виникла теорія, прийняття якої передбачало зміну ціннісних орієнтирів і перегляд багатьох усталених уявлень в державі, суспільстві, свідомості громадян.

Відповідно до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Декларації про рівноправність жінок і чоловіків, прийнятої Комітетом міністрів Ради Європи (1988 р.), а також рекомендацій, висловлених у документах четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок (1995 р.), наша держава у числі перших країн світу внесла

до Конституції України окрему статтю (24), яка гарантує рівні права та можливості чоловіків і жінок, і визнає право на рівність як основне право людини.

В історії нашої держави образ жінки-воїна має давню традицію. Так, за свідченнями візантійських літописців, у 626 році при облозі Константинополя серед русичів були жінки у латах. Відомо й те, що княгиня Ольга, маючи власну військову дружину, успішно здійснювала походи проти непокірних сусідів.

Але найпоказовішим прикладом становлення гендерної рівності в українському суспільстві на конституційних засадах (доба Української

значення таких понять, як «культура», «клас», «демократія».

Разом з тим перешкоди на шляху досягнення рівності, зокрема у сфері оборони, є наслідком історично сформованого ставлення і традиційних упереджень щодо жінок. Натомість міжнародним досвідом доведено: за умови однакової підготовки жінки так само ефективно виконують свої обов'язки, як і чоловіки. До того ж, не кожний чоловік — хороший солдат.

Узагальнена інформація про стан військової дисципліни, наприклад, свідчить, що саме жінки становлять найменшу частку порушників. За відгуками безпосередніх начальників (командирів), вони більш відпо-

Перешкоди на шляху досягнення рівності у сфері оборони є наслідком історично сформованого ставлення і традиційних упереджень щодо жінок

революції 1917-1921 рр.) є проект під назвою «Основний державний закон Української Народньої Республіки». Аналізуючи його з точки зору проблеми гендерної рівності в Україні, слід відзначити, що стаття № 3 першого розділу Закону проголошує принцип рівності чоловіків та жінок, фактично утверджуючи так званий «природний демократизм» співіснування статей, притаманний українському менталітетові.

Загальний інтерес до гендеру свідчить, що за останні два десятиріччя відбулось не лише переосмислення проблеми стосунків статей. Вони тепер сприймаються як форма соціальної організації. Аналогічні процеси відбувались наприкінці XVIII ст., коли значно розширилися

відальні, організовані та дисципліновані. Як зазначив нещодавно в інтерв'ю спільному проєктові «Радіо «Свобода» та «Нашого Радіо» колишній Міністр оборони України Анатолій Гриценко, «...жінка — це додатковий фактор психологічно сприятливого клімату в колективі. Присутність жінки піднімає чоловіків у своїх очах, вони стають культурніші, стриманіші, підтягнутіші».

За останні роки в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які регламентують гендерну політику. Верховною Радою України прийнято «Декларацію про загальні засади державної політики стосовно сім'ї і жінок» (1999 р.). Урядом затверджено Національний план дій щодо поліпшення становища жінок

та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001–2005 рр. (2001 р.). У 2004 р. проведено Парламентські слухання «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи».

А такі нормативно-правові акти, як Указ Президента України від 26 липня 2005 р. «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який набрав чинності з 1 січня 2006 р., передбачають застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків щодо реалізації рівних прав, наданих їм Конституцією і законами України.

Отже, українські жінки активно реалізують себе в усіх, без винятку, сферах суспільної діяльності. Сьогодні в Збройних Силах України налічується 18604 жінки «зі зброєю». Серед них 1149 офіцерів, 2418 прапорщиків, 14926 сержантів і солдатів військової служби за контрактом та 111 курсантів. У порівнянні з кількістю жінок-працівників ЗС України, яких понад 52 тисячі, представниць у погонах значно менше.

Статистичні дані свідчать, що найбільше військовослужбовців-жінок проходять службу на посадах військовослужбовців військової служби за контрактом. До того ж освітній рівень військовослужбовців-жінок, на відміну від чоловіків, значно вищий.

Але, незважаючи на це, соціологічне опитування, проведене серед жінок-військовиків щодо рівня їхньої реалізованості на службі та подальших можливостей професійного росту, показало невтішні результати. Виявляється, більшість з них досить скептично ставиться до престижу жінки-військовослужбовця в українському суспільстві та особистих перспектив кар'єрного росту.

Натомість міжнародний досвід розвинутих держав світу свідчить про протилежне. Згідно з даними

Організації у справах жінок, у збройних силах країн-учасниць НАТО за останні 40 років число військово-службовців-жінок зросло в 10 разів і нині досягає майже 290 тисяч осіб. Вони мають можливість служити практично за всіма військовими спеціальностями і мати рівний з чоловіками кар'єрний ріст. Більшість країн-учасниць Північноатлантичного альянсу мають у збройних силах жінок-генералів.

Сфери, в яких військовослужбовці-жінки не можуть проходити службу, стали предметом дослідження у 2002 р. Зокрема це такі, де передбачається цілеспрямоване зближення та знищення ворога «face-to-face». Адже збройний захист інтересів держави є завданням підвищеної складності, яке визначає відповідні стандарти для військовослужбовців. Зважаючи на це, збройним силам дозволено дотримуватися не в повному обсязі положень чинного законодавства країни стосовно рівних можливостей у працевлаштуванні деяких категорій громадян.

За результатами досліджень також встановлено кілька психологічних розбіжностей, які існують між чоловіками та жінками. Вони можуть мати значний вплив на виконання бойових завдань у ході безпосереднього зіткнення з ворогом. Наприклад, рівень агресивності у жінок зазвичай нижчий, тому їм потрібний більш серйозний зовнішній провокативний вплив.

У ході дослідження виявлено, що існують значні розбіжності між фізичними можливостями чоловіків та жінок: лише близько одного відсотка представниць слабкої статі спроможні досягти такого ж рівня протидії фізичному навантаженню, яке здатний витримати чоловік. Під час підняття чи пересування вантажів та виконання завдань у сухопутних військах це означатиме: оскільки робоча спроможність жінок у порівнянні з чоловіками нижча, вони мають працювати на 50–80% важче, аби досягти однакових з чоловіками ре-

зультатів. Це, у свою чергу, збільшує ризик їх травмування.

На думку чоловіків-керівників, проблемним щодо служби жінок в армії є питання їх репродуктивної функції. Це вагітність, народження дитини та перебування у відпустці по догляду за нею. Дійсно, трапляються випадки, коли жінка, щойно вийшовши з декретної відпустки, через нетривалий час знову йде у відпустку в зв'язку з вагітністю. Але це поодинокі приклади і вони не впливають на загальну картину.

Станом на 1 квітня 2007 р., навприклад, у декретній відпустці у зв'язку з вагітністю, пологами та по догляду за дитиною перебували 2777 жінок, із них 255 (22%) офіцерів, 410 (17%) прапорщиків і 2112 (14%) сержантів та солдатів. З моральної точки зору було б не зовсім етично обговорювати, багато це чи мало. Але інакше бути не може, оскільки перебування військовослужбовця-чоловіка у відпустці по догляду за дитиною, відповідно до чинного законодавства, практично неможливе. Винятком є ситуація, коли жінка позбавлена батьківських прав або є тяжкохворою та не має родичів, які могли б доглянути дитину.

Однак у країнах Скандинавії, наприклад, на законодавчому рівні закріплене та всіляко заохочується перебування чоловіків у відпустках по догляду за дитиною, натомість жінки можуть активно працювати та забезпечувати родину матеріально. Аналіз правового регулювання порядку проходження військової служби жінками в інших країнах показує, що система їх соціального та правового захисту побудована так, щоб реалізація пільг та гарантій, які пов'язані з народженням дитини, не завдавали значної шкоди бойовій готовності збройних сил.

Так, у Франції 75% військовослужбовців-жінок вдало поєднують військову кар'єру та сімейне життя. Близько чверті французенок у погонах незаміжні, а 15% із них – матері-одиночки. Відпустка по догляду за дитиною жінкам у французькій армії

надається на два роки. І хоча вона не зараховується для призначення пенсії, проте під час перебування в ній виплачується 15% грошового забезпечення та зберігається право на просування по службі. Відпустка по догляду за дитиною може надаватися також і батькові дитини.

Не зайве ознайомитися з досвідом США, в армії яких понад 200 тисяч жінок (14% від загальної чисельності особового складу) носять форму, а військове звання генерала та адмірала мають більше 50 жінок. Така фемінізація американського війська частково пов'язана з тим, що, за підрахунками Пентагону, на вербування і підготовку юнака із середньою освітою необхідно витратити від 670 до 3700 доларів (у залежності від роду та виду військ). Водночас дівчата обходяться країні значно дешевше — у середньому 150 «зелених».

Більш привабливі умови служби для жінок намагаються створити і в Збройних Силах Польщі, яка нещодавно вступила до НАТО. Протягом останніх двох років у польській армії існує посада Уповноваженого у справах військової служби жінок (штатна категорія «полковник»). Це військовослужбовець-жінка, яка опікується усім спектром «жіночих» проблем у війську. Жіноча штатна посада (категорія «капітан») є також у органі забезпечення діяльності Конвенту деканів (представницький орган офіцерських зборів та військовослужбовців служби за контрактом Збройних Сил Республіки Польща). Посада Радника з гендерних питань, до речі, існує і в Міністерстві внутрішніх справ України.

Якщо розглядати Збройні Сили України, то, на жаль, представництва жінок-військовослужбовців на рівні посад, які передбачають прийняття рішень, сьогодні практично немає. Зрештою, якщо інтереси жінок-працівників ЗС представляють і відстоюють профспілкові органи, то жінки у погонах перебувають наодинці зі своїми проблемами. Особливо це стосується віддалених гарнізонів, де

рівень інформованості нижчий, а бажаючих служити значно більше.

На жаль, і донині вивчаються всі фактори праці та зовнішнього середовища при визначенні переліку посад, на які може призначатися військовослужбовець-жінка з урахуванням анатомо-фізіологічних властивостей її організму. Виявляється, у медичній звітності навіть не передбачено ведення обліку статистичних даних стану здоров'я та захворюваності окремо за категоріями військовослужбовців-жінок.

Усі ці аспекти потребують детального вивчення та узагальнення з метою подальшого використання під час опрацювання законодавчої бази

Представництва жінок-військовослужбовців на рівні посад, які передбачають прийняття рішень, сьогодні практично немає

щодо проходження військової служби жінками.

І все ж перші кроки вже зроблено. Визначено посадову особу (один із заступників Міністра оборони України), на яку, відповідно до Указу Президента України від 26 липня 2005 р. «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», покладено виконання обов'язків щодо забезпечення рівних прав та можливостей представників обох статей.

Відповідно до Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на 2006—2010 рр., проведено гендерний аналіз кадрового складу Міністерства оборони України. Нині до проекту Резерву кандидатів для просування по службі у 2007 р. (номенклатура призначення Міністра оборони України) включено офіцера з числа військовослужбовців-жінок. За номенклатурою призначення першого заступника Міністра оборони України вклю-

чено 23 жінки-військовослужбовця. Чисельність державних службовців-жінок, які перебувають у кадровому резерві, — 113 осіб (35% у порівнянні з чоловіками), з них у кадровому резерві на керівні посади — 39 осіб (12,1%).

Курсантам Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, які навчаються за спеціальностями «Психологія» та «Політологія», читається курс лекцій «Гендерні дослідження» (36 годин). Достатні напрацювання щодо зазначеної проблематики сьогодні є і в Севастопольському Військово-морському інституті імені П. С. Нахімова.

І останнє. Сьогодні вкрай необхідне принципове рішення щодо виконання Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на 2006—2010 рр. На мою думку, у Збройних Силах України має бути введена посада (за прикладом Польщі) офіцера-жінки, яка займатиметься безпосередньо усім спектром питань служби жінок в українській армії. За цієї умови вдасться забезпечити справді рівні можливості щодо кар'єрного просування по службі і чоловіків, і жінок. «Я»

<http://www.vu.mil.gov.ua/index.php?part=article&id=553>

НАТАЛІЯ ДУБЧАК

офіцер відділу гуманітарного розвитку Департаменту гуманітарної політики Міністерства оборони України; капітан Збройних Сил України. За фахом — історик.

Елена Рерих О ЖЕНЩИНЕ

Выдержки из писем

3 марта 1930 г.

Идущее время снова должно предоставить женщине место у руля жизни, место рядом с мужчиной, ее вечным сотрудником. Ведь все величие Космоса зиждется на этих двух Началах. Основа Бытия есть величие двух Начал. Как же возможно умаление одного из них? Все переживаемые и грядущие бедствия и космические катаклизмы имеют в основании причину — унижение женщины.

Все страшные болезни, вся ужасающая дегенерация многих восточных народностей имеют в основании рабскую зависимость женщины. Женщина-раба, лишенная возможности пользоваться величайшим человеческим преимуществом — приобщением к творческой мысли и созидательной работе, <...> женщина-раба может дать миру только рабов. Поговорка «у великой матери великий сын» имеет глубокое научное основание. Ибо сын часто больше заимствует от матери, и, наоборот, дочери — наследницы отцовских сил.

Велика справедливость Космическая! Унижая женщину, мужчина унизил себя! В этом нужно искать объяснение скудости проявления мужского гения в наши дни. <...>

Да, в руках женщины сейчас спасение человечества и планеты. Женщина должна осознать свое значение, свою великую миссию Матери Мира и в полной ответственности готовиться стать не только сотрудницей мужчины, но его вдохновительницей и истинной матерью. <...>

Женщина, знающая свое высокое назначение, женщина, стремящаяся к красоте, к знанию, высоко подымет уровень жизни страны <...>

13 октября 1930 г.

Человечество должно осознать великий Космический закон — закон величия и равновесия двух Начал как основу Бытия. Все принципы, лишённые этих двух Начал, вызывают неуравновешенность и разрушение. Но пусть женщина, осознавшая этот закон и стремясь к уравниванию Начал, сохранит всю красоту женского облика, пусть не потеряет мягкость сердца, тонкость чувств, самопожертвование и мужество терпения.

17 апреля 1934 г.

Конечно, не может быть ограничения в проявлении духовного творчества того или иного пола. Творчество мысли, искусства и строения жизни одинаково принадлежит обоим началам, ибо они от духа. (Но женщина, если даже физически уступает, то часто превосходит выносливостью.) Есть характерные особенности у каждого начала, и это создает всю красоту жизни. И особенности эти должны быть выявлены во всей мощи, тогда снова проснется в духе спасительная красота романтизма и героизма.

17 августа 1934 г.

Да, теперь женщина должна готовиться быть допущенной разделять тяготы управления страной. Ее здравый смысл и, главное, сердце подскажут многие правильные решения. Я очень высокого мнения о женщине, и если возьмем исторические факты и правдивые биографии многих великих людей, то мы увидим, что источником их вдохновения и главным со-

ветником была женщина. <...> И сейчас настала Великая Эпоха Женщины. Именно женщине предстоит совершить подвиг двойной — поднять себя и поднять своего вечного спутника, мужчину.

30 августа 1934 г.

Эпоха Женщины должна быть эпохой Героизма, Мужества. Женщина не будет уважать трусов.

8 марта 1935 г.

Путь женщины был путем самопожертвования, путем подвига и непрерывного Давания. <...> И женщине придется вооружиться мужеством и, прежде всего, закалить сердце свое от неразумного даяния, ибо во всем нужно соблюсти Золотое Равновесие. Женщина должна утвердить себя, и потому Меч Духа дается сейчас именно в руки Женщины.

31 мая 1935 г.

На низших ступенях умственного и духовного развития, прежде всего, унижается все высокое. Правдивая история показывает нам, что в древности процветали именно те народы, у которых почитание Женского Начала стояло на должной высоте. <...>

Неправильны книжные утверждения, что все Религии и Учения полны суждений о низшей природе женщины. Все подобные суждения в них есть именно те искажения и добавления, которые были внесены позднее властью утверждающими из своекорыстия и грубого невежества. Истинно неповинны в этом вопиющем невежестве Великие основатели Религий и Учений. Примем во внимание, через сколько нечестных алчных рук и на протяжении скольких тысячелетий прошли эти Учения! <...>

Нет Указа в Природе, чтобы женщина была привязана только к домашнему очагу! Истинно, она — Мать-Хранительница Мира. Потому нет ни одной области в жизни, где мог бы безраздельно царствовать мужчина, именно это безраздельное царствование одного Начала и есть порождение темной эпохи. Творчество одинаково заложено в обоих Началах. В мужчине оно было ярче выявлено только потому, что женщина была лишена того же образования и тех же возможностей упражнять свои творческие силы на широком поприще. <...>

Именно темная эпоха старалась сделать из женщины наложницу и няньку. И если высока роль женщины как Матери, то именно Матери не семьи только, но Матери и Великой Воспитательницы сознания народов!

4 октября 1935 г.

Наступила Эра Женщины, и женщина должна поднять мышление человечества на следующую ступень.

17 мая 1937 г.

Считаю, что женщина должна быть даже образованнее и культурнее мужчины, ибо именно она закладывает первые понятия государственности в своей семье.

9 августа 1937 г.

Женский организм являет собою синтез, и тем самым женщина обладает всеми космическими энергиями и в большой степени именно творческой энергией. Поэтому неправильно считать, что женщина лишена самостоятельной творческой силы. <...>

Именно во всех областях науки и искусства женщина показала, что она может достигать самых больших высот. <...>

Космос утверждает все величие творческого начала женщины. Женщина есть олицетворение Природы, и не человек учит Природу, но Природа учит человека. Потому пусть женщины осознают все величие своего начала и устремятся к Знанию; там, где Знание, там и Мощь. Древнейшие предания именно женщине приписывают роль хранительницы и дательницы Сокровенного Знания <...>.

5 апреля 1938 г.

Существует древнейшее изречение — «там, где женщины почитаются и охраняются, там царит [благоденствие] и боги радуются».

Интеллектуальность приобретается образованием и тренировкой, потому поставьте женщину в необходимые для этого условия, и результаты будут налицо

23 апреля 1938 г.

Женская интеллектуальность не меньше мужской, ибо высшие качества этой способности — от духа, не имеющего пола. Интеллектуальность же приобретается образованием и тренировкой, потому поставьте женщину в необходимые для этого условия, и результаты будут налицо. Конечно, главным стимулом к раскрепощению женского сознания и ее подчиненного положения явится новое воспитание. Оно от ранних лет будет закладывать понимание основ бытия, назначения и роли человека в мироздании и тем даст новое направление всему мышлению, следствием чего явится расширение горизонта во всех областях жизни. И только тогда можно будет ожидать искоренения многих вреднейших привычек и предрассудков, ставших обычаем, и пошлейших устремлений и занятий, являющихся главным злом и причинами происходящего массового разложения и безумия.

10 мая 1938 г.

Дух Святой, индусская Шакти, или энергия, — женского начала. Женщина ни в чем не обездолена Природою, тем более в духовных способностях. <...>

Итак, всем существом осознаем свое великое назначение матери, жизнь дающей и от малых лет направляющей и вдохновляющей человечество по пути эволюции. Величайшие мыслители и подвижники древности называли всех Будд и Бодхисаттв матерями человечества.

10 сентября 1938 г.

Именно, напрасно думают, что сейчас нет узаконенного социального рабства. И самое вопиющее из них — это рабство мысли и рабство женщины. <...> Неужели все значение женщины должно быть сведено лишь к роли родильницы, и кормилицы, и увеселительницы мужчины? Но какого же низкого мнения о себе мужчина, если его увеселительница должна быть лишена высшего умственного развития. <...> Но нельзя идти против эволюции, и мы уже знаем, как дорого стоит человечеству каждое такое сопротивление.

17 сентября 1938 г.

Мужчина, в силу установленного им общественного строя, вырабатывал в себе на протяжении многих воплощений ту или иную способность. Так и женщина, получив доступ и возможность к развитию своих сил и утвердив в себе устремление и настойчивость, достигнет блестящих результатов в самом ближайшем будущем.

Мое сердце так болит за женщин, и особенно видя, как еще многие женщины сами унижают себя и задерживают свою эволюцию. Сейчас время героическое и нужны женщины-подвижницы во всех смыслах и на всех поприщах.

12 июня 1944 г.

Верю, что с началом пятидесятых годов народами Земли будет уявлено прекрасное планетарное строительство; и нахождения науки, и новые уложения стран, активное уча-

стие женщин во всех отраслях труда и занятие ими ответственных постов, все это подымет благоденствие народов на небывалую высоту.

15 октября 1944 г.

...Всегда знала врожденную чистоту русского характера, русской души. Циничное отношение к женщине, умаление и унижение ее возможны только среди народов уходящих. У меня одна молитва — это чтобы Россия соблюла свою вновь обретенную чистоту и не заразилась бы язвой пошлости и растления, разъедающей целые страны.

28 февраля 1946 г.

Как нужны сейчас Лиги Женщин против ненависти и войн. Такой Международный Конгресс мог бы поднять Знамя Мира и пронести его по всему миру. Нужны женщины и для насаждения новой науки о сердце, о его мощной силе, которая может соперничать с энергией атомной. Сколько прекрасных насущных подвигов может быть оявлено женщинами! Неужели заповеданная Эпоха Матери Мира не прекратит войну?

13 апреля 1946 г.

Наступило время для женщины стать полноправным членом человеческой семьи, пусть женщины поднимут свой голос и вынесут благое решение бороться против величайшего позора человечества — его самоистребления.

12 июля 1946 г.

Я так верю в женский здравый смысл, в женский магнетизм, в женское сердце и способность к самоотверженному труду. Не забудем, что заповедано женщине спасти мир.

http://www.found-helenaroerich.ru/heritage/about_women

Редакция журнала «Я» благодарит Татьяну Онищенко, члена ХЖО «Крона» и сотрудницу Центра им. Н. К. Рериха за подготовленные материалы

Ати-бати, йшли... ДІВЧАТА,

або історичний екскурс щодо ґендерної політики
в збройних силах провідних країн світу

Однією з основних соціальних тенденцій у суспільстві є зростання ролі жінок в економіці, науці, політиці. Не залишилися осторонь від цього процесу й збройні сили. Не є таємницею, що практично всі держави-члени НАТО залучають осіб жіночої статі до військової служби. Однією з актуальних проблем сучасної армії в умовах військової реформи, що проводиться в країнах Альянсу, є питання щодо перспективи подальшої інтеграції жінок у збройні сили.

Батьківщина фемінізованої армії — Велика Британія. В 1653 р. там з'явилися перші жіночі військові шпиталі, розраховані на 350 поранених. А в 1917–1919 рр. у складі британських збройних сил були сформовані Жіночі королівські військово-повітряні сили, Королівський допоміжний корпус ВМС і Жіночий легіон секції автотранспорту чисельністю 100 тисяч осіб.

Перший документ, що стосувався служби жінок в армії, зафіксований у Російській імперії за Петра I. Військовий устав 1716 р. (глава 34) дозволяв жінкам працювати у військових шпиталях. Навесні 1917 р. в Росії створюється перше жіноче піхотне формування — ударний батальйон смерті.

Вперше у світі жінки стали повноправними військовослужбовцями з відповідним статусом у Канаді в 1895 р. Їх приймали на військову службу в мирний час не тільки у структури забезпечення, а й у бойові частини.

Жінки в збройних силах країн-членів НАТО

Військова служба жінок у збройних силах країн-членів НАТО пов'язана з існуючими у суспільстві традиціями й морально-етичними нормами та природно-біологічними факторами. Вони служать у різних видах і родах військ, мають різні посади й носять звання від солдата до генерала. Жінки не гірше за чоловіків виконують свої обов'язки та сприяють зміцненню дисципліни й етичних норм спілкування на військовій службі.

Дванадцять держав-членів НАТО надали можливість своїм жінкам служити в допоміжних військах. У сімох країнах вони несуть службу в бойових частинах, однак з певними обмеженнями. До числа країн з

давніми традиціями служби жінок в армії належать Данія, Норвегія, Польща, Туреччина, Франція, Чехія.

Активний процес інтеграції жінок у збройні сили країн-членів НАТО, який розпочався понад 40 років тому, розвивається в різних напрямках. Зокрема, розширилося коло військових спеціальностей, які опановують жінки, а їхнє професійне зростання дає їм змогу успішно просуватися по службі й займати високі посади. І, нарешті, вони вже беруть участь у воєнних операціях.

Процес інтеграції жінок у збройні сили США, які є найчисельнішими серед Альянсу (1,3 млн), активізувався в 1972 р. після прийняття Конгресом Сполучених Штатів Америки виправлення до Конституції «Про рівні права», яким забороняється будь-яка дис-

Жінки не гірше за чоловіків виконують свої обов'язки та сприяють зміцненню дисципліни й етичних норм спілкування на військовій службі

кримінація за статевою ознакою в усіх галузях професійної діяльності громадян США. У зв'язку з переходом американської армії на принципи добровільного формування (1973 р.) для жінок відкрилися нові можливості на військовій службі.

У збройних силах США понад 50 жінок мають військове звання генерала або адмірала. Представниці слабкої статі цих країн становлять 14,4% офіцерського та 14,7% рядового й унтер-офіцерського складу.

За останні десятиліття значно змінилися статус і чисельність жінок у збройних силах держав-членів Північноатлантичного союзу. Згідно з даними Організації у справах жінок у збройних силах країн-учасників НАТО, за останні 40 років чисельність військовослужбовців-жінок збільшилася в 10 разів. У більшості країн Альянсу, починаючи з вісімдесятих років ХХ ст., відбуваються зміни в державній політиці стосовно жінок-військовослужбовців. Найважливішою її особливістю стало зняття обмежень щодо про-

ходження служби в різних видах збройних сил і подолання дискримінації за статевою, расовою, етнічною і релігійною ознаками.

Нині найбільшою чисельністю жінок у бойових підрозділах відзначаються збройні сили США й Канади.

У Норвегії служба чоловіків і жінок регулюється однаковими правовими нормами. Жінки можуть служити в усіх без винятку родах військ. До речі, Норвегія — єдина країна НАТО, де вони служать на підводних човнах.

У Франції жінки служать у сухопутних військах, повітряних силах, жандармерії й медичних частинах. Невелика кількість французенок служить на флоті. Обмеження стосуються жінок щодо служби на підводних човнах, у спецназі жандармерії та іноземному легіоні.

Проведення військової реформи у Португалії спричинило збільшення кількості жінок до 15% у складі екіпажів кораблів ВМС.

Прийняття в Канаді в 1985 р. Закону про права людини сприяло тому, що жінкам стали доступними 75% військових спеціальностей. З 1989 р. вони мають можливість служити практично в усіх підрозділах збройних сил.

Найбільш тривалою і складною була інтеграція жінок в армію в Італії. У 1995 р. там виникла Асоціація жінок-солдатів, діяльність якої спрямовувалася на прийняття закону про інтеграцію жінок у збройні сили. В 2000 р. розпочався перший набір слухачок до військових академій, після закінчення яких вони служать офіцерами в медичних, інженерних й адміністративних підрозділах. Передбачається, що інтеграція жінок у збройні сили Італії здійснюватиметься поступово в рамках нової моделі формування сил оборони. Для жінок зняті обмеження у військовій кар'єрі: випускниці академії можуть дослужитися до посади командира військового корабля, повітряної ескадрильї та навіть начальника Генерального штабу.

У цьому зв'язку основна увага зосереджуватиметься на професіоналізмі, особливо при вирішенні нових завдань щодо підтримки миру та участі в міжнародних миротворчих операціях.

Протягом останніх десятиліть спостерігається зростання чисельності жінок, які здобули військові професії, що традиційно вважалися чоловічими. Вони керують танками й зенітними комплексами, служать у розвідці й частинах зв'язку, обслуговують сучасне електронне устаткування, пілотують військово-транспортні літаки. Чимала кількість жінок служить у поліції й жандармерії на високих офіцерських посадах.

Успішно діє багаторівнева система підготовки жінок до служби в збройних силах країн НАТО, до якої входять військові центри, школи, коледжі й академії. У більшості країн Альянсу вступникам (жінкам і чоловікам) до військових навчальних закладів висуваються однакові вимоги до рівня фізичної підготовки.

У Франції вже давно існує єдина система військової

підготовки чоловіків і жінок для служби у ВПС, жандармерії й медичних установах. У військово-морській академії єдина програма підготовки для чоловіків і жінок введена у 1993 р. Жінки становлять 1,5 відсотка від усієї кількості французьких льотчиків. «Найфемінізованішим» видом французьких збройних сил є авіація.

У Великій Британії вимоги до навчання чоловіків і жінок однакові. Офіцерський склад для армії готують у Королівській військовій академії, а офіцерів флоту — у Британському королівському морському коледжі. Британок не приймають у піхоту, бронетанкові й повітряно-десантні війська.

У Португалії та Туреччині різниця щодо військового навчання чоловіків і жінок існує тільки в програмах фізичної підготовки. В Іспанії та Нідерландах система навчання у військово-освітніх центрах однакова для всіх.

Країни Східної Європи мають деякі відмінності у системі військової освіти жінок. Так, у Чехії для них уведена спеціальна система військової підготовки, початковий курс навчання якої триває 5-12 місяців. Вимоги до фізичної підготовки жінок і чоловіків різні. В Угорщині підготовка жінок для служби в армії проводиться за єдиною програмою, але особлива увага звертається на вивчення ними іноземних мов. У цілому військова підготовка ведеться з урахуванням вимог Північноатлантичного союзу для служби за кордоном.

Інші країни

Австралія. З 1 січня 1999 р. жінки розпочали службу в екіпажах дизель-електричних субмарин класу «Коллінз».

Ізраїль. В ізраїльських збройних силах 20% жінок. Незаміжні дівчата (18—24 років) призиваються на військову службу нарівні з чоловіками, але проходять її у спеціальному жіночому корпусі «Хейл Нашим». Основні функції жінок у інших структурах — адміністративні, обслуговуючі, інструкторські й санітарно-медичні.

Російська Федерація. У кінці 80-х і особливо в 90-х рр. XX ст. у збройних силах Російської Федерації відбулися докорінні зміни їхнього чисельного складу і структури. Важливим елементом перетворень, що відбуваються нині, є активне залучення жінок на військову службу. Вони можуть служити в збройних силах лише на контрактній основі. Серед контрактників жінок майже половина. За даними прес-служби Міністерства оборони Росії, на різних посадах нині служить понад 160 тисяч військовослужбовців-жінок — 8,5% від чисельності всього особового складу. Найбільше їх в авіації, військово-космічних частинах і ППО. «Я»

ІВАН АНДРОСЕНКО

директор Департаменту міжнародного співробітництва
Міністерства оборони України

Жіночий рух в Україні

Вибране з книги Л. Смоляр

Українське жіноцтво має славетну історію. Але сторінки цієї історії не вивчаються ані в шкільних курсах, ані в курсах історії, що викладаються у ВНЗ.

В 2009 р. виповнюється 125 років українському жіночому руху. Чи згадає українське суспільство імена жінок, які віддавали свою енергію, любов, сили, іноді й життя своїй країні, боротьбі за її незалежність, за свободу та рівноправ'я її громадян, як жінок, так і чоловіків?

Ж

іночий рух України не є абсолютно новим соціальним явищем в українському соціумі. Правиль-

ніше було б говорити про відродження жіночого руху. Українське суспільство має історичний досвід існування жіночого руху другої половини ХІХ — початку ХХ ст., і сьогодні, на етапі становлення сучасного жіночого руху, в умовах пошуку об'єднаної ідеї та формування ідеології, надзвичайно важливим є знання історичних уроків жіночого руху першої хвилі, усвідомлення традицій самого руху, без яких розвиток сучасного етапу не має перспективи.

Жіночий рух в Україні першої хвилі (друга половина ХІХ—початок ХХ ст.) розвивався значною мірою під впливом загальноєвропейського руху, однак мав ще й свої окремі вияви та шляхи розвитку, визначені специфічним становищем української нації під чужим поневоленням. Перші його прояви спостерігаються на **Надніпрянській Україні**, що входила до складу Російської імперії. Змагання до вищої освіти жінок виявилось уже в 50-х рр. ХІХ ст., а в 1860 р. жінки здобули, хоч і на короткий період, можливість вступати до університетів. У цьому напрямку працювало одне з перших жіночих товариств України «Товариство допомоги вищій жіночій освіті». Значним здобутком розвитку жіночого руху було заснування Вищих Жіночих Курсів (Київ, 1878). У Києві був заснований і перший український жіночий гурток (1884) Олени Доброграєвої. Активність жінок виявилася у заснуванні та діяльності недільних шкіл. На цій ділянці багато працювала Х. Д. Алчевська. Важливим соціальним явищем емансипаційного етапу жіночого руху стала діяльність народниць. Їх незалежна поведінка, активна життєва позиція, протест проти феодально-кріпосницької системи і патріархальної сім'ї створили ґрунт для зростання авторитету жінки в суспільстві.

В 90-х рр. ХІХ ст. жінки стали активно залучатися до політичних партій, а початок ХХ ст. позначився зростанням чисельності жіночих організацій різного спрямування. Вагому роль в розгортанні жіночого руху відіграла «Жіноча громада» (1901—1905), «Харківське товариство взаємодопомоги жінок» (1902—1919), «Київське товариство оборони жінок» (1905—1917) та «Одеське товариство оборони жінок» (1904—1917). У 1909 р. формуються організації нового типу — Жіночі Клуби, які розглядалися як самостійні організації феміністичної орієнтації. До найбільших жіночих організацій нового типу належали: Київський Жіночий Клуб та Київське Загальне Зібрання. Період 1908—

Жіночий рух в Україні першої хвилі (друга половина ХІХ—початок ХХ ст.) розвивався значною мірою під впливом загальноєвропейського руху

1914 рр. позначився утвердженням феміністичної тенденції в жіночому русі. Представниці жіночих організацій брали участь у Всеросійських з'їздах (Перший Всеросійський жіночий з'їзд (1908); Всеросійський з'їзд по боротьбі з торгівлею жінками (1910); Всеросійський з'їзд з освіти жінок (1913), Міжнародних конгресах, Всесвітніх виставках, що сприяло залученню жінок України до загальноцивілізаційних процесів, розширювало коло уявлень та понять про механізми та методи боротьби за жіночі права.

На **західноукраїнських землях**, що входили до складу Австрії, піонеркою жіночого руху була Наталя Кобринська, яка заснувала в Станіславі «Товариство руських жінок». Хоч товариство не існувало довго, все ж його ініціаторка знайшла інші вияви популяризації жіночого руху, головним чином через видавничу діяльність (альманах «Перший вінок», 1887). У 1880 р. українки Галичини вислали петицію до віденського парламенту в справі допущення жінок до вищої освіти, а в 1891 р. в Стрию було організоване перше жіноче віче. У 90-ті рр. XIX ст. виникають нові жіночі організації. Так, наприклад, у 1893 р. у Львові був створений «Клуб русинок», «Жіночий кружок» в Коломиї, у 1894 р. «Жіноче товариство» в Городенці і москвофільське «Общество русских женщин» на Буковині, у 1896 р. «Жіночий кружок» в Тернополі, у 1901 р. «Жіноча читальня» в Долині, «Кружок українських дівчат» у Львові, у 1903 р. жіночі товариства в Бережанах і Рогатині, у 1909 р. у Львові — «Жіноча громада». Серед громадсько-добродійних організацій активними були «Товариство Руська захоронка», «Товариство опіки над слугами та робітницями», «Товариство вакаційних осель», «Товариство опіки над дітьми та молоддю». Загальнодержавний характер мав громадсько-добродійний рух проти про-

З самого початку формування жіночого руху спостерігалось прагнення до єдності жінок обох частин України

ституції. Так, наприклад, у Львові діяла руська філія загальноавстрійського «Товариства св. Рафаїла». Доволі активно йшла розбудова жіночих організацій релігійно-добродійного спрямування: «Маріїнське товариство пань» (Львів, 1904), «Мироносиці» (Чернівці, 1904), Товариство Православних Русинок (Чернівці, 1908).

Одночасно із створенням і кількісним зростанням жіночих організацій на західноукраїнських землях йшло всезростаюче залучення жінок до діяльності різноманітних громадських організацій, наприклад, до роботи у «Просвіті», педагогічному товаристві, «Руській бесіді», кооперативі «Народна торгівля» та ін. Діяльність жінок у цих товариствах, як правило, прямо не була пов'язана зі специфічно феміністичними завданнями, але об'єктивно сприяла новому психологічному сприйняттю жінки у суспільстві.

Діяльність жіночих організацій **періоду першої світової війни** була тісно пов'язана з актуальними національно-суспільними потребами. У воєнні роки жіноцтво взяло активну участь у добродійній та санітарній роботі. В Києві та інших місцях українські жінки працювали в «Товаристві допомоги біженцям», допомагаючи втікачам, закладникам та полоненим. Київський Український Клуб був перетворений на шпиталь, в якому працювали українські жінки, ведучи одночасно національно-виховну роботу серед поранених. Так само активно в харитативній діяльності працювало жіноцтво Західної України. У Відні українські жінки заснували Комітет допомоги пораненим воякам, що опікувався українськими вояками по віденським лікарням. Молоде жіноцтво входило до складу військових частин. Багато жінок та дівчат працювали медсестрами, служили в армії.

Революція 1917 р. втягнула жінок до політичної та громадської діяльності. До Української Центральної Ради увійшло 11 жінок, дві стали членами Малої Ради. У вересні 1917 р. в Києві відбувся жіночий з'їзд, на якому був заснований Український Жіночий Союз, виходив часопис «Жіночий Вісник».

У той же час українські жінки вперше вступили в міжнародні жіночі організації. З цією метою в 1919 р. в Кам'янці-Подільському було створено Українську Жіночу Національну Раду. Її делегати брали участь у конгресах Міжнародної Жіночої Ради (Осло, 1920) і міжнародного Жіночого Союзу (Женева), а 1921 р. в конгресі Міжнародної Ліги Миру і Свободи (Відень). Українська Жіноча Національна Рада стала членом цих міжнародних об'єднань.

Жіночий рух **періоду між двома світовими війнами** мав можливість розвиватися лише за межами радянських земель. В УРСР було заборонено будь-які форми жіночих чи харитативних організацій під гаслом існуючої рівності жінок з чоловіками. На західноукраїнських землях жіночий рух розвивався далі, не зважаючи на несприятливі умови чужого панування. В Галичині найбільшою жіночою організацією був Союз Українок, перетворений з Жіночої Громади у 1917 р. Значну роль в розгортанні жіночого організованого життя відіграла жіноча преса. В 30-ті рр. постало питання спеціалізації жіночого організованого життя, виникли фахові об'єднання, наприклад, секція господинь при «Сільському Господарі» з мережею гуртків по селах, товариство «Будучність», кооператив «Українське Народне Мистецтво» та ін. Організовувалися жінки й за політичним чи світоглядно-релігійним принципом. З 1934 р. почали створюватися жіночі гуртки при Українському Католицькому Союзі. В 1938 р. на місці закритого польською владою Союзу Українок засновано політичну організацію «Дружина Княгині Ольги».

Виявом сили українського жіночого руху став перший жіночий Конгрес у Станіславі, скликаний 1934 р. з ініціативи Союзу Українок. Участь у ньому взяли представниці жіночих організацій з усіх українських земель поза УРСР та з еміграції, які підкреслили своє прагнення до єдності українок. Ініціатива до створення загальноукраїнського об'єднання жіночих організацій у Світовому Союзі Українок (1937) з центром у Львові стала наслідком цього конгресу.

Отже, український жіночий рух на західноукраїнських землях до початку Другої світової війни пройшов шлях цілісного ідейно-теоретичного та організаційного структурування. Найхарактернішими його рисами були: домінування концепції ліберального фемінізму, яка тісно поєднувалася із завданням національно-визвольної боротьби, а також формування організаційної структури, типологічно подібної до тогочасних європейських аналогів.

Жіночий рух Наддніпрянської України витворив свої особливі риси, які були сформовані відповідними соціально-економічними умовами та політичною системою Російської імперії. Об'єднання жінок для захисту своїх інтересів стало реакцією на низький правовий статус, небажання влади змінювати феодално-кріпосницьку систему державних і сімейних відносин, відгуком на необхідність нових соціально-економічних відносин. За півстоліття активної соціально вагової діяльності жіночий рух Наддніпрянської України нагромадив багатий досвід боротьби за інтереси жінок та став важливим чинником формування громадянського суспільства. Численні ініціативи організацій та товариств з внесення змін у правове становище жінки сприяли прийняттю державних рішень. Під їх впливом розширилася можливість для загальної освіти жінок, була закладена система вищої освіти, розширився доступ до нових професій, жінки добилися права займати державні посади. Жіночий рух і його лідери були центром об'єднання і пропаганди серед різних верств ідей рівноправності жінок та чоловіків. З допомогою преси і, зокрема, жіночої публіцистичної діяльності, залучаючи прогресивних діячів, лідери жіночого руху зуміли створити цілий пласт громадсько-політичної літератури, присвяченої проблемам жінок, сприяли включенню їх у процес демократичних перетворень. Жіночі організації на практиці створили модель ініціативної поведінки жінок як самостійного суб'єкта в різних суспільних сферах. Концепція самозахисту була центральною в жіночому русі України і базувалася на самопомозі в сфері професійної діяльності, взаємопідтримці в процесі отримання знань, покладанні на власні сили, самовихованні, самоемансипації, трансформації суспільних поглядів на жінку, вимозі виборчого права тощо.

З самого початку формування жіночого руху спостерігалось **прагнення до єдності жінок обох частин України**. І виданням жіночого літературного альманаху «Перший вінок», в якому взяли участь письменниці з обох частин України під проводом Олени Пчілки та Наталі Кобринської відкривається історична сторінка єднання галичанок і наддніпрянок. Праця в «Товаристві допомоги населенню Півдня Росії» у часи першої світової війни знову зблизила українських громадських діячок Києва з західноукраїнськими землями. І ґрунт тієї праці жінок, закладений в часи «Першого вінка», відроджений у роки війни, вже ніколи не піддавався сумніву. При кожній можливості жінки будуть надавати допомогу одна одній. Створенням Української Національної Жіночої Ради і Союзу Українок в Кам'янці-Подільському (1919) жінки обох частин України знову продемонстрували єдність, а весь наступний розвій жіночого

Жіночі організації на практиці створили модель ініціативної поведінки жінок як самостійного суб'єкта в різних суспільних сферах

руху реально показав силу такої співпраці та взаємопідтримки. Плекаючи почуття єдності всіх частин нації, поділеної кордонами, та змагаючись до консолідації національних сил, зібралися жінки в 1934 р. на Перший Всеукраїнський Жіночий Конгрес у Станіславі. А незабаром, у 1937 р., реалізували ідею об'єднання у Всесвітній Союз Українок (ВСУ).

На жаль, за роки радянської влади в силу здійснення патерналістської політики в жіночому середовищі були майже ліквідовані традиції самопомоги і опори на власні сили. Однак вони не зникли безслідно, а чекали свого часу, щоб відродитися на новій основі. «Я»

СМОЛЯР ЛЮДМИЛА

1958—2004

кандидат історичних наук, блискучий науковець, доцент кафедри історії Одеської державної академії харчових технологій, дослідниця історії жіночого руху України

Українські жінки-просвітительки:

науковці та письменниці, громадські і політичні діячки жіночого руху на Україні, вболівальниці та борці за рівні права українського жіноцтва:

Алчевська ХРИСТИНА 1841—1920 українська письменниця, перекладачка, педагог, організаторка народної освіти для дорослих	Грінченко НАСТЯ 1884—1909 громадська діячка	Єфименко ОЛЕКСАНДРА 1848—1918 історик, етнограф, перша жінка в Російській імперії, яка отримала ступінь доктора російської історії
Баранова БЛАНКА 1896—? організаторка українського жіноцтва й голова української секції Ліги Миру і Свободи. Відома журналістка	Грушевська КАТЕРИНА 1900—1943 вчена, історик, український культуролог, фольклорист, етносоціолог, просвітителька	Журба ГАЛИНА (Галина Домбровська) 1888-1979 українська письменниця, просвітителька
Барвінок ГАННА (Олександра Куліш) 1828—1911 видатна українська письменниця, яка винесла на обговорення жіночу тему. Працювала у журналі «Наша доля»	Грушевська МАРІЯ 1868—1948 перекладачка, педагог, громадська діячка	Загірня МАРІЯ (Марія Грінченко) 1863—1928 перекладачка, просвітителька українського жіноцтва
Басараб ОЛЬГА 1889—1924 визначна українська громадсько-політична діячка в Галичині. Національна героїня	Грушевська ОЛЬГА 1878—1961 український історик, літературознавець, просвітителька	Залізняк-Охримович ОЛЕНА 1886—? педагог, громадсько-політична діячка; голова Світової Федерації українських жіночих організацій. Очолювала «Український жіночий союз»
Білецька МАРІЯ 1864—1937 громадська діячка, яка співпрацювала з Н. Кобринською, К. Малицькою та Г. Шухевич у їх змагах до створення сильної жіночої організації й здобуття для жіноцтва людських прав	Гусарева ОЛЬГА 1885—? видатна громадська діячка та провідниця жіночого руху на Буковині	Заньковецька МАРІЯ 1854—1934 видатна українська драматургічна актриса, одна з засновниць українського національного театру, просвітителька
Вовчок МАРКО (Марія Маркович) 1833—1907 видатна українська письменниця	Дмитерко ГАННА 1893—1981 десятник легіону Українських січових стрільців, згодом — Української армії	Кисилівська ОЛЕНА 1869—1956 українська письменниця, громадсько-політична діячка, видавець, організаторка сільського жіноцтва в Галичині
Григоренко ГРИЦЬКО (Олександра Судовщикова-Косач) 1867—1924 письменниця, громадська діячка	ДНІПРОВА ЧАЙКА (Людмила Василевська-Березина) 1861—1927 письменниця, просвітителька	Кобилянська ОЛЬГА 1863—1942 видатна українська письменниця і громадська діячка. Одна з ініціаторок створення Товариства руських жінок на Буковині
Гриневичева КАТРЯ 1875—1947 письменниця, громадська діячка, організаторка жіночого руху на Галичині. Авторка статей в журналах «Жіноча доля», «Жінка». Голова Центрального об'єднання українського жіноцтва Галичини і Волині Союзу українок	Доброграсва ОЛЕНА 1864—1888 очолювала перший український жіночий гурток на Вищих жіночих курсах у Києві. Українська громадська діячка	Кобринська НАТАЛІЯ 1855—1920 українська письменниця і громадська діячка, засновниця і піонерка жіночого емансипаційного руху в Галичині
	Драгоманова ЛЮДМИЛА 1842—1918 просвітителька українського жіноцтва	

<p>Кравченко УЛЯНА (Юлія Шнайдер) 1860—1947 українська письменниця, поетеса, учасниця жіночого руху в Галичині</p>	<p>Пчілка ОЛЕНА (Ольга Драгоманова) 1849—1930 українська поетеса, авторка прозових та драматичних творів, перекладач, науковець, фольклорист і етнограф, публіцист, редакторка, журналістка, видавець, педагог і діячка національного виховання, лекторка, організатор української молоді, активна громадська діячка, створила український відділ у «Всеукраїнському союзі рівності жінок», який проголосив мандат за автономію України</p>	<p>Степанів-Дашкевич ОЛЕНА 1892—1963 науковець, українська військова і громадська діячка, доктор філософії, педагог. Співзасновниця товариства «Січові стрільці—11», керувала жіночою чотою</p>
<p>Крушельницька СОЛОМІЯ 1872—1952 українська співачка та просвітителька</p>		<p>Стешенко ОКСАНА 1875—1942 просвітителька, громадська діячка, письменниця. Трагічно загинула</p>
<p>Левчанівська ОЛЕНА 1881—1943 перша і єдина жінка, яка представляла інтереси волинян у найвищому органі державного управління в міжвоєнний період</p>	<p>Ребет ДАРІЯ 1913—1992 видатна українська політична і громадська діячка, публіцистка. Активістка жіночого руху в еміграції. Делегатка 1-го Світового конгресу українок у Філадельфії 1948 р.</p>	<p>Суровцова НАДІЯ 1896—1985 одна з визначних постатей в міжнародному пацифістському русі — Інтернаціональній Лізі миру і свободи. Історик, літературознавець, журналістка, літераторка, громадська діячка</p>
<p>Литвинова-Бартош ПЕЛАГЕЯ 1833—1904 етнограф, письменниця, громадська діячка</p>	<p>Рудницька МІЛЕНА 1892—1976 педагог, журналістка, відома західно-українська суспільно-політична діячка, ідеолог та провідниця українського жіночого руху</p>	<p>Теліга ОЛЕНА 1906—1942 видатна українська поетеса, громадська діячка, яка присвятила своє життя боротьбі за незалежну Україну</p>
<p>Малицька КАТЕРИНА 1872—1947 видатна громадська, просвітня діячка, педагог, письменниця, народна учителька в Галичині. Провідниця жіночої громади в Чернівцях, Львові. Ініціаторка жіночої служби України, заступниця голови Світового союзу українок. Авторка брошури «Про жіночий рух»</p>	<p>Русова СОФІЯ 1856—1940 українська громадсько-освітня діячка, педагог, співзасновниця і співредакторка педагогічного журналу «Світло». Авторка книги «Наші визначні жінки».</p>	<p>Ужвій НАТАЛЯ 1898—1986 видатна українська актриса, просвітителька</p>
<p>Мирна ЗІНАЇДА 1875—? культурно-освітня і громадська діячка. Голова Союзу українського жіноцтва</p>	<p>Січинська ОЛЕНА 1854—1930 громадська діячка</p>	<p>Українка ЛЕСЯ 1871—1913 видатна українська поетеса, прозаїк, драматург, перекладачка, літературний критик і фольклористка</p>
<p>О'Коннор-Вілінська ВАЛЕРІЯ 1867—1930 письменниця, голова Української секції Жіночої Ліги миру і свободи</p>	<p>Смоляр ЛЮДМИЛА 1958—2004 блискучий науковець, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Одеської державної академії харчових технологій, дослідниця історії жіночого руху України</p>	<p>Федак-Шепарович ОЛЕНА 1884—1982 українська діячка жіночого руху, журналістка, борець за жіночу рівноправність. Заступниця голови Союзу українок. Редакторка журналів «Жінка», «Громадянка», «Світ українки»</p>
<p>Полонська-Василенко НАТАЛІЯ 1884—1973 українська вчена-історик. Одна з перших жінок-професорів Київського університету. Одна з найперших жінок-докторів історичних наук Української РСР. Авторка книги «Видатні жінки України»</p>	<p>Старицька-Черняхівська ЛЮДМИЛА 1868—1941 українська письменниця, літературний критик, драматург, перекладачка, громадська діячка. Учасниця жіночого руху в Україні. Входила до складу Української Центральної Ради. Співзасновниця і заступниця голови Національної ради українських жінок у Кам'янці-Подільському</p>	<p>Чухим НАТАЛЯ 1956—2002 одна з тих дослідниць, що створили і сформували атмосферу сприйняття гендеру в Україні</p>
<p>Павличко СОЛОМІЯ 1958—1999 письменниця, публіцистка, авторка праць з історії фемінізму, дослідниця становища жінок в суспільстві, ініціаторка створення Центру феміністичних та гендерних студій при інституті літератури ім. Т. Шевченка НАНУ</p>		<p>Шухевич ГЕРМІНА 1852—1939 українська громадська діячка, одна з організаторів українського жіночого руху та жіночої освіти у Галичині. Засновниця у Львові «Клуба русинок». Співзасновниця Інституту Святої Ольги</p>
		<p>ЯНОВСЬКА ЛЮБОВ 1861—1933 письменниця, громадська діячка, просвітителька</p>

Из рук в руки, от сердца К Сердцу

КРОНА

**Харьковская женская
организация «Крона»**

ул. Артема 4, г. Харьков
Украина, 61002

www.krona.org.ua

krona@rider.com.ua

тел./факс: +38 (057) 714-35-94

Тираж 1000 экз.

**Издательский дом
«Райдер»**

пр. Гагарина 20, г. Харьков

info@rider.com.ua

тел./факс: +38 (057) 703-40-87

703-40-97

703-44-08